

Інститут Євро-Атлантичного співробітництва

КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА В СОТ, ЄС ТА НАТО
Інтеграційні перспективи України

Аналітичне дослідження

КИЇВ 2007

Головний редактор

І.І.Жовква

Автори

В.Р.Сіденко (розділ I)

І.І.Жовква, Г.М.Немиря (розділ II)

І.І.Жовква, Г.М.Перепелиця (розділ III)

Видання 3-тє, доповнене та перероблене

Видання присвячене аналізу критеріїв членства в СОТ, ЄС та НАТО – організацій, вступ до яких є стратегічною метою зовнішньої політики України. У дослідженні викладено критерії членства у кожній з цих організацій та детально проаналізовано рівень відповідності України цим критеріям. Як результат, зроблено обґрунтований прогноз щодо перспектив вступу України до СОТ, НАТО та ЄС.

ПЕРЕДМОВА

Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ), Європейського Союзу (ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (НАТО) є стратегічною метою зовнішньої політики України.

Впродовж останніх років шлях інтеграції до кожної з цих організацій складався для України по-різному. На кожному з напрямків інтеграційного руху траплялись як великі успіхи, так і значні невдачі.

Визначаючи причини такого стану, доцільно насамперед вдатися до аналізу критеріїв членства, чинних у згаданих організаціях. Детальний аналіз показує, що основою всіх критеріїв є вимоги перш за все стабільного внутрішньополітичного та внутрішньоекономічного розвитку країни-кандидата. Членство в жодній з перерахованих організацій неможливе без стабільного розвитку політичної ситуації в державі, прозорості владного механізму, чіткого функціонування інституцій демократії, забезпечення дотримання прав та свобод людини, розвитку громадянського суспільства. Не менш важливим критерієм членства для цих організацій є і стабільний розвиток економічної ситуації в країні-кандидаті.

Це дослідження, підготовлене за участю відомих українських експертів, є спробою резюмувати чіткі критерії членства в організаціях, членом яких прагне стати Україна, а також показати, наскільки Україна відповідає цим критеріям.

Дослідження не лише констатує здобутки та проблеми у відносинах України з СОТ, ЄС та НАТО. Воно висвітлює позитивні та негативні наслідки інтеграції України до цих структур, а також подає рекомендації щодо прискорення інтеграційних процесів на кожному з трьох напрямків. Наприкінці розділів викладено обґрунтований прогноз щодо можливостей та термінів вступу України до вищезазначених організацій.

Сподіваємось, що видання стане у нагоді не лише тим, хто здійснює практичні кроки на шляху інтеграції України у міжнародні організації та їх аналізує, а й широким колам громадськості в Україні.

Глибока поінформованість суспільства та усвідомлений вибір кожного громадянина мають стати основою впевненого руху України до міжнародних структур. Не маючи свідомої підтримки громадськості, жоден політик чи дипломат не може розраховувати на успіх у такій

важкій та важливій справі, якою є повноцінна інтеграція нашої держави до співтовариства найрозвинутіших та найдемократичніших держав світу.

Борис Тарасюк

*Директор Інституту Євро-Атлантичного співробітництва,
Міністр закордонних справ України*

РОЗДІЛ I

ВСТУП УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ (СОТ)

1. Коротка історія створення організації, нинішній склад членів СОТ

Світова організація торгівлі – СОТ (*World Trade Organization – WTO*) є результатом багаторічного становлення й розвитку на основі багатосторонніх домовленостей системи глобальних правил міжнародної торгівлі, спрямованих на створення вільного, передбачуваного і прийняттого для учасників середовища, в якому здійснюються міжнародні економічні зв'язки. Її попередницею була укладена в 1947р. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ, *General Agreement on Tariffs and Trade – GATT*). Створена в 1994 р. за результатами Уругвайського раунду переговорів ГАТТ, Світова організація торгівлі не тільки інкорпорувала в себе всю систему угод ГАТТ, але й істотно їх розвиває, прокладаючи шлях до формування глобальної системи економічного регулювання.

Основні етапи розвитку системи ГАТТ/СОТ

Дата	Подія
30 жовтня 1947р.	В рамках другої сесії Підготовчого комітету Конференції ООН з торгівлі та зайнятості представники 23 країн підписали Протокол про тимчасове застосування Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, яка мала діяти починаючи з 1 січня 1948р. до набуття чинності Статуту Міжнародної торговельної організації.
1948р.	Початок діяльності ГАТТ. Перша офіційна зустріч на Конференції з питань торгівлі та зайнятості в березні 1948р. в Гавані (Куба). Погоджено Хартію (Статут) Міжнародної торговельної організації, як спеціалізованої організації ООН – третьої в системі організацій так званих Бреттон-Вудських домовленостей, але окремі країни (передусім США) її не

	ратифікували ¹ .
1949р., Аннесі (Франція)	Переговори стосовно тарифів за участю 13 країн.
1950-1951рр., Торквей (Великобританія)	Переговори стосовно тарифів за участю 38 країн.
1955-1956рр., Женева	Переговори стосовно тарифів за участю 26 країн.
1960-1961рр., Женева	Раунд Діллона. Переговори стосовно тарифів за участю 26 країн.
1964-1967рр., Женева	Раунд Кеннеді. Переговори стосовно тарифів та антидемпінгових заходів за участю 62 країн.
1973-1979рр., Женева	Токійський раунд. Переговори стосовно тарифів, нетарифних обмежень торгівлі (субсидії та ліцензування), так званих "рамкових угод" за участю 102 країн.
1986-1994рр., Женева	Уругвайський раунд. Переговори за участю 123 країн велись стосовно 15 об'єктів, включаючи тарифи, нетарифні обмеження торгівлі, субсидії, антидемпінгові заходи, перегляд окремих статей ГАТТ, кодексів Токійського раунду, торгівлю текстильними товарами та одягом, сільськогосподарськими продуктами, тропічними продуктами, продуктами переробки природних ресурсів. Створення багатостороннього правового поля у сферах торгівлі послугами, захисту пов'язаних з торгівлею прав інтелектуальної власності, інвестиційних заходів; зміцнення багатосторонніх домовленостей в торгівлі сільськогосподарськими товарами, текстилем та одягом. Створення міцнішої та чіткішої правової бази

¹ Проект Статуту Міжнародної торговельної організації передбачав надто великий для того часу обсяг повноважень, що виходили за межі власне торгівлі та включали правила щодо зайнятості, товарні угоди, питання обмежувальної ділової практики, міжнародних інвестицій і послуг.

	<p>стосовно ведення міжнародної торгівлі, включаючи більш ефективний і надійний механізм врегулювання спорів.</p> <p>Значно ширше залучення до багатосторонніх зобов'язань країн, що розвиваються (особливо найменш розвинених країн), та країн з перехідною економікою з наданням їм відповідних диференційованих пільг в процесі адаптації до багатосторонніх правил.</p> <p>Прийняте рішення про заснування СОТ.</p>
1 січня 1995р., Женева	<p>Початок діяльності Світової організації торгівлі зі штаб-квартирою в Женеві. Зі 128 країн-учасниць ГАТТ членами СОТ на 1 січня стали 76, а до кінця року – ще 36 країн.</p>

Подальша історія СОТ пов'язана передусім з проведенням раз на два роки Конференцій Міністрів країн-членів СОТ – вищого органу організації:

- **9–13 грудня 1996 року, Сінгапур (Сінгапур)** – прийнято Декларацію про торгівлю продукцією інформаційних технологій, що передбачає ліквідацію тарифів у цій сфері, низкою країн ухвалено рішення щодо безмитної торгівлі понад 400 видів фармацевтичних продуктів.
- **18–20 травня 1998 року, Женева (Швейцарія)** – прийнято Декларацію про глобальну електронну торгівлю, що передбачає робочу програму вивчення всіх питань, пов'язаних з глобальною електронною комерцією.
- **30 листопада–3 грудня 1999 року, Сіетл (США)** – засідання завершилося гучним скандалом, пов'язаним з непереборними суперечностями між країнами-членами.
- **9–14 листопада 2001 року, Доха (Катар)** – прийняті Декларації міністрів щодо Угоди з прав інтелектуальної власності, пов'язаних з торгівлею лікарськими засобами. Ухвалено рішення про початок нового раунду багатосторонніх торговельних переговорів – "Раунду розвитку". Конференція прийняла Дохську Декларацію міністрів, яка містить Робочу програму СОТ. До них,

зокрема, належать питання щодо тарифів на промислову продукцію, торгівлі та інвестицій, торгівлі та конкурентної політики, деяких аспектів зв'язку між торгівлею та навколишнім середовищем тощо. Також були проведені переговори і консультації з таких питань: прозорість державних закупівель; сприяння торгівлі; правила СОТ щодо регіональних торговельних угод; врегулювання спорів; торгівля та навколишнє середовище; електронна торгівля; торгівля, борги та фінанси; торгівля та передача технологій; технічне співробітництво і створення нових можливостей; проблеми найменш розвинених країн; спеціальний та диференційований режим щодо країн, які розвиваються; питання та проблеми, пов'язані з імплементацією угод.

- **10–14 вересня 2003 року, Канкун (Мексика)** – конференція була присвячена оцінці прогресу у виконанні домовленостей, досягнутих під час попередньої зустрічі. Під час Конференції було схвалено угоди про членство в СОТ Камбоджі та Непалу.
- **13–18 грудня 2005 року, Гонконг (Китай)** – конференція була присвячена вирішенню низки питань з метою завершення процесу Дохського «Раунду розвитку». Окремо були проведені переговори щодо доступу на аграрні та неаграрні ринки, у ході яких принципово погоджено модальності, що визначатимуть шкалу тарифних знижок на відповідні продукти. Окремо було обговорено питання субсидій у сільському господарстві та досягнуто згоди щодо повного припинення експортних субсидій у цій сфері, починаючи з 2013 року. Було обговорено співробітництво у сфері бавовняного виробництва та досягнуто згоди щодо скасування розвинутими країнами всіх форм експортних субсидій у цій сфері після 2006 року (водночас розвинуті країни зобов'язались протягом певного імплементаційного періоду надавати вільний від мита та квот доступ на свої ринки експортерам бавовни з менш розвинутих країн).

Станом на січень 2007 року членами СОТ є 150 держав (11 січня 2007 року 150-м членом СОТ офіційно став В'єтнам). На держави, які є членами СОТ, припадає 98% світового товарообігу, майже 90% світового валового національного продукту та понад 85% населення світу.

Серед членів СОТ – практично всі постсоціалістичні держави

Центральної та Східної Європи: Румунія, Словацька Республіка, Угорщина, Чеська Республіка (всі – з моменту заснування СОТ 01.01.1995), Польща (01.07.1995), Словенія (30.07.1995), Болгарія (01.12.1996), Албанія (з 08.09.2000), Хорватія (30.11.2000), а також азійські країни - Монголія (29.01.1997) та Китай (11.12.2001).

Серед держав колишнього СРСР в складі СОТ вже перебувають Киргизька Республіка (20.12.1998), Латвія (10.02.1999), Естонія (13.11.1999), Грузія (14.06.2000), Литва (31.05.2001), Молдова (26.07.2001).

Низка держав, в т.ч. Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Боснія і Герцеговина, Казахстан, КЮР Македонія, Російська Федерація, Таджикистан, Україна, Узбекистан, Сербія, Чорногорія, ведуть переговори щодо набуття членства в цій організації.

Вже на сьогодні СОТ набула глобального характеру та має перетворитися на організацію з практично всеохоплюючим членством після завершення прийняття до неї ряду нових членів (насамперед, Російської Федерації). Це організація, що за свою понад 50-річну історію значно розширила поле діяльності, яке на сьогодні далеко виходить за рамки власне торговельних стосунків, перетворюючи СОТ на провідну міжнародну економічну організацію, членство в якій є практично обов'язковою умовою для будь-якої держави, що прагне інтегруватися у світове господарство.

2. Опис процедури вступу до СОТ

Набуття членства в СОТ відбувається за єдиною процедурою, виробленою протягом 1996–2001рр. шляхом накопичення досвіду прийому до СОТ нових членів.

Кожен новий член СОТ бере на себе зобов'язання дотримуватися встановлених принципів при реформуванні національного торговельного режиму, що стає більш передбачуваним, прозорим і відкритим. Водночас слід враховувати, що члени СОТ, формулюючи вимоги до країн-претендентів стосовно доступу до їхніх ринків, відстоюють інтереси власних компаній, захищаючи таким чином власне виробництво та робочі місця. Тому переговорний процес триває роками й завершується, як правило, на користь більш сильних і досвідчених.

Перспективи кожної країни-претендента залежать, **по-перше**, від уміння трактувати основні положення угод СОТ, виходячи з національних інтересів; **по-друге**, вміння виграно висвітлювати національний торговельний режим; **по-третє**, від уміння досягати компромісів, жертвуючи менш важливими позиціями та відстоюючи принципи.

Тому в умовах приєднання до СОТ різних держав спостерігаються істотні відмінності. При цьому окремі країни, що перебувають в істотно кращому макроекономічному становищі та мають вищий рівень розвитку, можуть отримувати згоду на застосування, наприклад, вищих рівнів імпортного тарифу та брати на себе менші зобов'язання стосовно лібералізації доступу до ринків.

Приєднання до СОТ передбачає певні стадії переговорного процесу з дотриманням чітко встановлених правил і механізмів.

Відповідно до встановленої процедури, переговори про приєднання країни-кандидата до СОТ відбуваються в рамках спеціальної **Робочої групи**, що складається з представників урядів держав – членів СОТ, зацікавлених у проведенні переговорів з претендентом про умови його членства в Організації. Завдання Робочої групи – “вивчити заявку Уряду (країни) про приєднання до Світової організації торгівлі на підставі статті XII і надати Генеральній раді рекомендації, що можуть включати проект Протоколу про приєднання”.

На вимогу Робочої групи, претендент готує **Меморандум про торговельний режим**, а також надає **інформацію про укладені міжнародні угоди та копії законодавчих і нормативних актів, що підпадають під дію угод СОТ**. Після вивчення Меморандуму та відповідей претендента на питання починаються переговори **про доступ до ринку товарів, в т.ч. окремо – ринку сільськогосподарської продукції, ринку послуг, а також – стосовно системних питань**.

За підсумками переговорів, формується **пакет документів про приєднання**, що складається з наступних документів:

- **Доповідь Робочої групи** - це, по суті, основний документ, укладання якого відкриває “зелене світло” вступу країн до СОТ;
- **Протокол про приєднання** – стислий документ, що констатує завершення переговорів і містить рекомендації Робочої групи

урядам країн-членів СОР прийняти претендента в члени СОР;

➤ **Додатки до Протоколу про приєднання:**

зобов'язання стосовно доступу на ринок товарів, у т.ч. зобов'язання у галузі сільського господарства;

зобов'язання стосовно доступу на ринок послуг.

Після обговорення результатів діяльності Робочої групи Генеральною радою СОР або Конференцією міністрів країн-членів СОР ухвалюється рішення про прийом нового члена, як правило, шляхом досягнення консенсусу. Проте у випадку, якщо консенсус не може бути досягнутий, рішення може бути прийняте більшістю у дві третини голосів. У такому разі, до ухвалення рішення держава, що заперечує проти вступу, може заявити про незастосування звичайних зобов'язань і вигод СОР стосовно країни, що вступає.

Претендент на членство в СОР ратифікує Протокол про приєднання до СОР, що набуває юридичної чинності та надає кандидату статус повноправного члена Організації на 30-й день після повідомлення Генерального директора СОР про виконання відповідних внутрішньодержавних процедур ратифікації.

Тривалість кожного етапу є суто індивідуальною для кожної країни й зумовлюється як її значенням для країн-партнерів, ступенем реформування її торговельного режиму, так і її політичними пріоритетами у веденні переговорів: чи віддає вона пріоритет швидкості набуття членства в СОР, чи, навпаки, приділяє першочергову увагу питанням якості умов набуття членства.

3. Критерії, які необхідно виконати для вступу до СОР

Для набуття членства в СОР країна-претендент має взяти зобов'язання щодо **приєднання до системи її угод**, до якої входять:

- Маракешська Угода про заснування Світової організації торгівлі (Угода СОР) від 15 квітня 1994 р.
- *Багатосторонні угоди з торгівлі товарами (додаток 1А до Угоди СОР):*

- ◆ Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ 1994)
 - ◆ Угода про сільське господарство
 - ◆ Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів
 - ◆ Угода про текстиль та одяг
 - ◆ Угода про технічні бар'єри у торгівлі
 - ◆ Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи (ТРИМС)
 - ◆ Угода про застосування статті VI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (стосовно антидемпінгового мита)
 - ◆ Угода про застосування статті VII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (стосовно оцінки товару для митних цілей)
 - ◆ Угода про передвантажувальну інспекцію
 - ◆ Угода про правила визначення походження
 - ◆ Угода про процедури ліцензування імпорту
 - ◆ Угода про субсидії та компенсаційні заходи
 - ◆ Угода про захисні заходи
- *Інші загальнообов'язкові багатосторонні угоди і домовленості:*
- ◆ Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) – *додаток 1В до Угоди СОТ*
 - ◆ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) – *додаток 1С до Угоди СОТ*
 - ◆ Домовленість про правила і процедури врегулювання спорів – *додаток 2 до Угоди СОТ*
 - ◆ Механізм огляду торговельної політики – *додаток 3 до Угоди СОТ*

Приєднання до системи зазначених угод потребує прийняття відповідних національних законів, якими регулюються питання, що їх торкаються ці угоди, а також внесення змін і доповнень у вже прийняті національні законодавчі акти. Конкретний перелік таких законодавчих актів, а також необхідних змін узгоджується для кожної держави окремо в процесі переговорів в рамках Робочої групи – на основі

попереднього вивчення членами Робочої групи Меморандуму про торговельний режим.

Фактично мова йде про проведення системних реформ в економіці країни та сфері її державного регулювання, спрямованих на економічну лібералізацію, впровадження конкурентного середовища, чітких, прозорих та узгоджених з міжнародним правом норм економічного регулювання.

Держава має прийняти на себе конкретні – кількісно виражені і розписані за термінами впровадження зобов'язання щодо полегшення доступу до своїх ринків товарів і послуг. Такі зобов'язання не є стандартними і визначаються в процесі переговорів в рамках Робочої групи. Прийняті зобов'язання щодо будь-якої з держав – членів робочої групи автоматично розповсюджуються на всіх інших членів СОТ – згідно з режимом найбільшого сприяння, який є базовим принципом відносин в рамках СОТ.

Зважаючи на відсутність стандартних умов прийняття до СОТ, неможливо визначити матеріальні витрати, яких потребує вступ до СОТ: вони залежать від обсягу реформ, які необхідно впровадити кожній конкретній країні.

Що стосується **внесків країни – члена СОТ до бюджету цієї організації**, то він визначається з урахуванням питомої ваги відповідної держави у світовій торгівлі. З огляду на те, що частка України у світовій торгівлі становить 0,2 %, а бюджет СОТ на 2006 р. складав майже 140 млн швейцарських франків, річний внесок України міг би бути близько 290 тис. швейцарських франків.²

4. Які з перерахованих критеріїв Україна вже виконала

На початок 2007 року Україна практично виконала усі внутрішні зобов'язання, необхідні для членства в СОТ.

(1) Станом на січень 2007 року підписані протоколи про взаємний доступ на ринки товарів і послуг майже з усіма

² Окрім видатків на членський внесок, держава витратить ще певні кошти на утримання апарату, який підтримуватиме зв'язки України з СОТ.

країнами-членами Робочої групи з питань розгляду заявки України про вступ до СОТ, у тому числі з Мексикою, Уругваєм, Новою Зеландією, Канадою, Грузією, Латвією, Республікою Корея, Словенією, Індією, Угорщиною, Європейським Союзом, Чеською Республікою, Словаччиною, Болгарією, Кубою, Ізраїлем, Польщею, Естонією, Бразилією, Таїландом, Швейцарією, Малайзією, Парагваєм, Литвою, Аргентиною, Шрі-Ланкою, Туреччиною, Монголією, Сальвадором, Молдовою, Норвегією, Ісландією, Індонезією, Японією, Румунією, Марокко, Китаєм, Хорватією, Перу, Гондурасом, Домініканською Республікою, США, Вірменією, Панамою, Австралією, Єгиптом, Колумбією, Еквадором. 14 грудня 2006 року було підписано протокол про взаємний доступ на ринки товарів і послуг з Тайванем.

Непідписаним на січень 2007 року залишається відповідний двосторонній протокол з Киргизстаном.

(2) 14 червня 2001р. під час багатосторонніх переговорів у Женеві з питань реформування **сільського господарства українська делегація зробила заяву про зобов'язання України не застосовувати ті види експортних субсидій, які відповідно до Угоди про сільське господарство підлягають скороченню.**

(3) У контексті забезпечення правової складової вступу України до СОТ Уряд та Верховна Рада України провели відповідну роботу з гармонізації національного законодавства з метою приведення його у відповідність з нормами і правилами угод СОТ.

Після початку процесу вступу України до СОТ **прийнято низку важливих законів**, зокрема:

- Митний кодекс України;
- Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (щодо запровадження стосовно товарів, які імпортуються в Україну, порядку підтвердження відповідності та з метою усунення дублювання функцій контролю центральними органами виконавчої влади згідно з вимогами Угоди про технічні бар'єри в торгівлі);
- Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну";
- Закон України „Про внесення зміни до статті 18 Закону України „Про електроенергетику” (щодо скасування пріоритету вітчизняних

виробників при проведенні тендерів на оснащення об'єктів електроенергетики);

- Закон України "Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб - підприємців";
- Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності” та Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності” (щодо авторського права та суміжних прав);
- Закон України „Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних”;
- Закон України “Про телекомунікації”;
- Закон України “Про внесення зміни до статті 16 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” (щодо ліцензування експортно-імпортних операцій та введення в національне законодавство норм щодо запровадження процедур автоматичного та неавтоматичного ліцензування імпорту);
- Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про інформаційні агентства” (стосовно скасування обмежень для громадян та юридичних осіб іноземних держав щодо заснування інформаційних агентств та обмежень обсягу іноземних інвестицій у статутному фонді таких агентств);
- Закон України „Про внесення зміни до статті 15 Закону України „Про поштовий зв’язок” (щодо виключного права національного оператора на пересилку простих листів вагою до 50 грамів);
- Закон України „Про внесення змін до Закону України “Про метрологію та метрологічну діяльність” (нова редакція);
- Закон України „Про державну підтримку сільського господарства України” (визначає основи державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку);
- Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств та підтримки соціальних стандартів їх працівників”;

- Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур“;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України» (щодо імплементації законодавства до вимог багатосторонньої Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) СОТ);
- Закон України „Про внесення змін до деяких законів України“ (щодо митного тарифу);
- Закон України „Про внесення зміни до статті 2 Закону України «Про страхування»;
- Закон України „Про внесення змін до Закону України “Про аудиторську діяльність”;
- Закон України „Про внесення змін до Закону України “Про розвиток автомобільної промисловості України”;
- Закон України „Про деякі питання ввезення на територію України транспортних засобів”.

У 2005 – першій половині 2006 років процес адаптації законодавства України до вимог СОТ дещо сповільнився. Необхідні законопроекти вносились до Верховної Ради України із запізненням, а інколи взагалі відкликались, особливо після чергової зміни складу Уряду України.

Реагуючи на цю незадовільну ситуацію, Президент України 19 жовтня 2006 року вніс до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи 16 законопроектів, необхідних для завершення процесу вступу України до СОТ. Глава держави визначив зазначені законопроекти як невідкладні для позачергового розгляду парламентом.

Як наслідок, протягом листопада-грудня 2006 року Верховною Радою України прийнято, а Президентом України підписано, наступні закони, необхідні для завершення процесу вступу України до СОТ:

- “Про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” щодо спеціальних режимів оподаткування сільськогосподарських товаровиробників”;
- “Про внесення змін до статті 8 Закону України “Про охорону прав на зазначення походження товарів”;

- "Про внесення змін до статті 25 Закону України "Про видавничу справу";
- "Про внесення зміни до статті 7 Закону України "Про пестициди і агрохімікати";
- "Про внесення змін до Закону України "Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину";
- "Про внесення змін до Закону України "Про страхування";
- "Про внесення змін до Закону України "Про банки і банківську діяльність";
- "Про внесення змін до Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність";
- "Про внесення змін до статті 9 Закону України "Про лікарські засоби";
- "Про внесення змін до деяких законів України (щодо плати за ліцензії та акцизного збору на виробництво спиртів, алкогольних напоїв та тютюнових виробів)";
- "Про внесення змін до Закону України "Про вивізне (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів";
- "Про внесення змін до Закону України "Про молоко та молочні продукти";
- "Про внесення змін до Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України";
- "Про внесення змін до Закону України "Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру";
- "Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини";
- "Про внесення доповнення до статті 2 Закону України "Про адвокатуру";
- "Про внесення змін до Митного кодексу України" (щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України);

5. Які з перерахованих критеріїв Україна ще має виконати

З метою завершення процесу гармонізації законодавчої бази відповідно до вимог СОТ має бути розроблений та схвалений Закон України "Про приведення умов використання біотехнологій у відповідність з міжнародними нормами".

Тим часом прийняте Верховною Радою України національне законодавство, в тому числі наприкінці 2006 року, **вимагає верифікації членів Робочої групи з питань розгляду заявки України про вступ до Світової організації торгівлі** на предмет його відповідності взятим зобов'язанням у рамках переговорного процесу з вступу до СОТ. У разі появи зауважень, Україна буде їх враховувати. Відповідні нормативні документи з метою адаптації нормативно-правової бази мають бути прийняті і на рівні Кабінету Міністрів України.

6. Позитивні наслідки виконання Україною критеріїв членства

Потенційно членство в СОТ може зумовити для України наступні позитивні наслідки:

Для виробників

Отримання полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів (через безумовне надання режиму найбільшого сприяння в торгівлі товарами та послугами, а також національного режиму в питаннях внутрішнього оподаткування, нетарифного (зокрема, технічного) регулювання);

отримання міжнародно-визнаних **прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках** (відповідно до норм і правил СОТ);

зниження комерційних ризиків внаслідок встановлення більш стабільного режиму торгівлі, що сприятиме зниженню ціни пропозиції, а відтак – підвищенню конкурентоспроможності української продукції на відповідних ринках;

пожвавлення виробництва в окремих експортоорієнтованих галузях економіки внаслідок лібералізації режиму доступу до

зовнішніх ринків;

зменшення втрат українських експортерів від дискримінаційних заходів (які, за окремими даними, складають близько 2 – 3 млрд доларів США на рік³), зокрема через можливість отримання недискримінаційних умов застосування антидемпінгових механізмів;

зменшення транспортних витрат внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн-членів СОТ, **що сприятиме зниженню загальної собівартості української продукції і, відповідно, підвищенню конкурентоспроможності українських компаній;**

прискорення структурних реформ і створення стимулу для підвищення конкурентоспроможності завдяки визначенню галузей і підприємств з потенціалом конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, допуску на внутрішній ринок іноземних компаній;

посилення стимулів для інновацій внаслідок кращого захисту інтелектуальної власності: позитивні ефекти від цього держава може отримати, найімовірніше через 3–5 років;

зменшення витрат внаслідок відмови від подвійних стандартів — для внутрішнього ринку та експорту (завдяки взаємному визнанню оцінки якості продукції витрати на сертифікацію і перевірку відповідності можуть зменшитися на 3–5% залежно від виду продукції⁴);

застосування механізмів справедливого вирішення торговельних спорів;

отримання міжнародно-визнаного права застосування комплексу виважених (обґрунтованих) заходів захисту внутрішнього ринку, окремих галузей економіки відповідно до угод СОТ.

Для споживачів

Розширення асортименту та якості пропонованих товарів і

³ Україна у Світовій організації торгівлі: очікування та реальні перспективи. Збірник наукових статей /За ред. Я.Жаліло. – Київ, 2002. – С.40.

⁴ Україна у Світовій організації торгівлі: очікування та реальні перспективи. Збірник наукових статей /За ред. Я.Жаліло. – Київ, 2002. С.65.

послуг, зниження їхньої ціни. До того ж в результаті скасування (обмеження) торговельних бар'єрів можуть подешевшати не лише готові імпортовані товари та послуги, а й вітчизняні, у виробництві яких використовуються імпортні компоненти. Водночас відбудуться відповідні **зміни в обсягах і структурі споживання**, які наблизяться до стандартів розвинутих країн. Підвищення платоспроможного попиту позитивно позначатиметься на зростанні виробництва, свідчитиме про покращення соціально-економічного становища населення.

Для макроекономічного стану країни

Поява вже в короткостроковій перспективі додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ.

Цьому сприятиме приведення національного законодавства (зокрема у сфері оподаткування, митного регулювання, стандартизації та сертифікації, регулювання сфери послуг, конкурентної політики, охорони інтелектуальної власності) у відповідність до норм і правил СОТ, що формують ринкові регулятори економіки;

створення передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією. Підвищення прозорості державної політики, усунення значної кількості персональних преференцій сприятиме звільненню торгівлі від адміністративного тиску та водночас усуне потребу надмірного лобіювання корпоративних інтересів у парламенті та Уряді;

розвиток нових технологій через збільшення обсягу торгівлі товарами та послугами, зумовленого більш вільним і стабільним режимом торгівлі;

поліпшення інвестиційного клімату через впровадження більш стабільних, прозорих і передбачуваних умов, що може призвести до зростання обсягу та покращення структури інвестицій;

загальне зростання виробництва та зайнятості, доходів виробників, а отже, розширення бази оподаткування, що має позитивно вплинути на Державний бюджет України. За оцінками Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, приєднання до СОТ збільшить надходження до державного бюджету від експорту вітчизняної продукції майже на 200 млн доларів США на рік, що відповідно позначиться й на **добробуті населення;**

зниження рівня тінізації імпорту через його подальшу

лібералізацію, що також зумовить **зростання доходів державного бюджету;**

покращення позицій України (як в економічному, так і в політичному аспектах), а також виконання зобов'язань за Угодою про партнерство та співробітництво з ЄС, що позитивно впливатимуть на інтеграцію України до Європейського Союзу.

Більшість експертів, опитаних соціологічною службою Центру Разумкова, вважають, що Україна в період до одного року швидше зможе, ніж ні, використати переваги від приєднання до СОТ. Найбільш оптимістичні сподівання покладаються на: більш передбачуваний розвиток торговельно-економічних стосунків з основними партнерами; прискорення системної трансформації і структурних реформ в економіці за рахунок впровадження загальновизнаних принципів і норм регулювання; більш ефективний захист національного ринку в разі заподіяння серйозної шкоди вітчизняним виробникам з боку надмірного імпорту. Не змінюється загальна експертна оцінка можливості використання переваг від приєднання України до СОТ і в період до п'яти років, але спостерігається дещо інше ранжирування переваг.

В оцінці перспектив використання переваг від приєднання у період понад п'ять років переважає думка, що Україна зможе очікувати: забезпечення більш передбачуваного розвитку торговельно-економічних стосунків з основними партнерами; більш ефективного застосування антидемпінгових або компенсаційних заходів; прискорення системної трансформації і структурних реформ в економіці.

Понад 2/3 експертів упевнені, що українські споживачі виграють від приєднання України до СОТ.

Високу ймовірність переважання позитивних наслідків вступу України до СОТ матимуть харчова та легка промисловість, телекомунікації, туристичні послуги, фондовий ринок, трубопровідний транспорт, страхування, поштовий зв'язок, банківські послуги.

Певну ймовірність переважання позитивних наслідків вступу України до СОТ матимуть літакобудування, суднобудування, хімічна промисловість, сільське господарство, залізничний транспорт, ріелтерські послуги, освіта, морський транспорт, медичні послуги.

Можливий баланс між позитивними та негативними наслідками вступу України до СОТ матимуть енергетика та авіаційний транспорт.

Для України головною проблемою у використанні переваг членства в СОТ є невисокий за міжнародними критеріями потенціал конкурентоспроможності.

Надзвичайно низькою є продуктивність праці в українській металургійній галузі — провідній у забезпеченні експортної виручки України. Наприклад, число працівників у цьому секторі в Бразилії, яка виробляє приблизно стільки ж сталі, як і Україна, складає близько третини числа зайнятих у цій галузі в Україні. Продуктивність праці, що вимірюється обсягом виробництва сталі на одного робітника, в Україні становить чверть аналогічного показника ЄС⁵.

Переваги вільного доступу на ринки більшою мірою стосуються ринків з переважно ціновою конкуренцією, тобто ринків сировинної продукції і стандартизованих масових готових виробів. Це значно менше стосується високотехнологічних виробів, що постачаються переважно в рамках замкнутих систем обігу транснаціональних компаній та мінімально піддаються впливу лібералізаційних заходів СОТ. Отже, якщо Україна покладатиметься лише на дію ефектів торговельної лібералізації, то ще тривалий час, буде утримуватися у сфері низькотехнологічного експорту з низькими рівнями прибутків — в зоні ресурсних обмежень, що стримують темпи внутрішніх реформ.

У процесі зниження тарифів **збільшується вага нетарифного регулювання**, що значно менше піддається впливу заходів зі зменшення обмежень доступу до ринку.

Можливість нарощування обсягів продажу товарів і послуг на зарубіжних ринках може стримуватися несумісністю товарної структури експорту України зі структурою світової торгівлі. Структурні пріоритети українського експорту не відповідають більшості світових тенденцій.

Вступ до СОТ не усуває повністю загрозу антидемпінгових розслідувань, хоча потенційно покращує позиції країни, проти якої

⁵ Україна і світова економіка: оцінка ризиків та рекомендації щодо економічної політики. - Київ, 2002. - С.14.

вони ініціюються. **Кількість таких розслідувань і реалізованих антидемпінгових заходів членів СОТ має тенденцію до зростання.**

Набуття членства у СОТ не є гарантією врегулювання усіх торговельних проблем. По-перше, комплекс угод і домовленостей СОТ все ще не є бездоганим і повністю прийнятним для всіх без винятку членів Організації. По-друге, **розвинуті країни**, розширюючи сферу свого впливу через СОТ, **дбають перш за все про свої інтереси та лише незначною мірою поступаються ними на користь менш розвинутих країн.**

Успішне використання існуючих у СОТ механізмів багатостороннього врегулювання спорів може стримуватися відсутністю в різних сферах економіки певної кількості добре підготовлених, досвідчених фахівців у галузі міжнародного торговельного права. Через дефіцит таких фахівців, Україні буде непросто скористатися перевагами членства в СОТ і запобігти невинуватим втратам у процесі приєднання.

Наявність численних регіональних режимів вільної торгівлі, які є винятками з режиму найбільшого сприяння, що його надає участь у СОТ, обмежує дію норм і правил СОТ (стаття XXIV ГАТТ). За таких умов, Україна, що не є учасницею угод про вільну торгівлю, може опинитися у менш вигідному становищі. Особливо це стосується відносин України з ЄС.

Лібералізація торгівлі потенційно може не лише сприяти зростанню іноземних інвестицій, але й дестимулювати їх у короткостроковому та середньостроковому періодах, оскільки вона зробить більш вигідним імпорту товарів. При цьому пріоритет в інвестиціях може віддаватися сфері торгівлі — шляхом створення «фірмових» магазинів для реалізації імпортованих товарів.

Необхідність структурної корекції економіки, що потребує значних витрат, може зумовити певний негативний вплив на ВВП у початковий період після приєднання України до СОТ. Зростання позитивних макроекономічних наслідків варто очікувати не відразу, а через певний проміжок часу, необхідний для адаптації економіки.

Таким чином, Україна матиме потенційну можливість отримати різноманітні позитивні наслідки від приєднання до СОТ — для

виробників, споживачів і макроекономічного стану в цілому. Проте в багатьох випадках зробити це буде непросто, оскільки реалізація зазначених потенційних вигод потребує додаткових витрат і змін адміністративних процедур. Створення необхідних передумов використання переваг багатосторонньої міжнародної торговельної системи становить одне з найголовніших завдань Уряду.

7. Негативні наслідки виконання Україною критеріїв членства

Приєднання України до СОТ може загострити ряд внутрішніх економічних проблем, що зараз є менш вираженими, з огляду на наявність певних бар'єрів для торгівлі та використання заходів державної підтримки окремих виробництв. Найбільш істотними напрямками такого несприятливого впливу можна вважати наступні:

Для макроекономічного стану країни

Посилення в середньо- і довгостроковому періодах впливу світової кон'юнктури на економіку України внаслідок подальшої лібералізації торгівлі. Негативний вплив світової кон'юнктури здатний іноді суттєво зменшити вигаш, досягнутий країною внаслідок використання переваг від членства в СОТ. Так, вище зазначалося, що одним із можливих позитивних наслідків приєднання може стати пожвавлення виробництва в окремих експортоорієнтованих галузях економіки. Виходячи з цього, можна було б очікувати, що за рахунок скорочення та поступового скасування кількісних обмежень відбудеться збільшення обсягів українського експорту до ЄС продукції чорної металургії більш ніж на 240 млн доларів США⁶. Проте для такого висновку немає достатніх підстав, зважаючи на кризовий стан ринку чорних металів у світі та перспективи значних структурних зрушень у цій сфері;

тимчасові ускладнення у сфері державного регулювання економічного розвитку, спричинені необхідністю переходу на нові, міжнародно-погоджені умови державного регулювання

⁶ Україна у Світовій організації торгівлі: очікування та реальні перспективи. Збірник наукових статей /За ред. Я.Жаліло. – Київ, 2002. С.39.

економіки та відмови від використання традиційних важелів економічної і перш за все вертикальної промислової політики, а саме: можливості застосовувати пільги до оподаткування, мита та інших платежів, списувати заборгованість підприємств перед державою, використовувати державні закупівлі як інструмент стимулювання вітчизняного виробництва, контролювати та регулювати фінансові потоки, висувати до іноземних інвесторів вимоги стосовно джерел придбання ними комплектуючих (вимога місцевого компоненту виробництва) та напрямів збуту товарів;

відмова від багатьох положень, закріплених в існуючих галузевих програмах (зокрема, відповідно до законів про підтримку вітчизняних гірничо-металургійного комплексу, суднобудування, автомобілебудування, літакобудування), **які несумісні з нормами СОТ, що спричинить проблеми для секторів**, які користуються значними державними субсидіями. Характерно, що майже всі з галузей промисловості, які потрапили до категорії проблемних у зв'язку зі вступом України до СОТ, є саме галузями з високим рівнем субсидування.

Для виробника

Неготовність вітчизняних виробників в окремих випадках до жорсткої конкуренції, що неодмінно чекає їх зі вступом України до СОТ. Недостатня готовність національних виробників до конкурентної боротьби в умовах відкритого економічного середовища зумовлюється деформацією структури внутрішнього споживчого ринку, низькою якістю та технічною недосконалістю багатьох видів вітчизняної готової продукції, у першу чергу технічно складної. Гармонізація українських стандартів з міжнародними та європейськими відбувається повільно й не дозволить найближчим часом забезпечити світовий рівень якості та споживчих властивостей продукції;

зменшення прямої підтримки з боку держави для окремих галузей, зокрема сільськогосподарського машинобудування, автомобілебудування, чорної металургії тощо, а також виробників, які зараз підпадають під дію системи державних закупівель, що здійснюються за відсутності відкритої конкуренції;

істотні **проблеми реструктуризації, очевидно, чекатимуть й на український аграрний сектор**, що користується зараз значним рівнем захисту від зовнішньої конкуренції. Серйозним випробуванням

для окремих українських аграрних виробників може стати певна лібералізація внутрішнього ринку сільськогосподарської сировини та продовольства, що може призвести до зростання конкуруючого імпорту (цукру, молокопродуктів, картоплі, овочів, фруктових соків). Іншим каналом впливу може бути зростання експорту товарів, що споживаються в українському агропромисловому комплексі: насіння соняшника, продовольчого та кормового зерна, — що зумовлюватиме підвищення цін на них на внутрішньому ринку;

виникнення проблеми з відповідністю загального обсягу форм і механізмів субсидування до СОТ Угоді про сільське господарство;

певне витіснення вітчизняних постачальників авіаційних і деякою мірою морських транспортних послуг внаслідок форсування лібералізації та невжиття превентивних заходів з підвищення конкурентоспроможності національних перевізників;

додаткові **значні витрати виробників, а відтак — і споживачів** внаслідок необхідності **приведення у відповідність до міжнародних норм національних стандартів** (згідно з офіційними рішеннями Україна бере на себе зобов'язання щорічно здійснювати гармонізацію з міжнародними не менше 500 національних стандартів); **можлива криза нездатності національних виробників щодо дотримання міжнародних стандартів.**

Понад половини респондентів, опитаних соціологічною службою Центру Разумкова, вважають, що найбільш негативним наслідком приєднання України до СОТ у період від одного до п'яти років буде загострення проблем, пов'язаних з неконкурентоспроможністю окремих галузей національної економіки, а отже, скорочення в них виробництва, зростання рівня безробіття. У період понад п'ять років основною проблемою експерти називають посилення дії на економіку України коливань світової економічної кон'юнктури.

Певну ймовірність переважання негативних наслідків вступу України до СОТ матиме металургія.

Високу ймовірність переважання негативних наслідків вступу України до СОТ матимуть автомобілебудування, вуглевидобувна промисловість, радіоелектронна промисловість, сільськогосподарське машинобудування.

Дію несприятливих економічних чинників не слід абсолютизувати. Стосовно більшості випадків потенційно можливими є заходи із запобігання або мінімізації негативних наслідків та ризиків, що випливають з приєднання до СОТ. Ці заходи мають бути передбачені в кінцевих домовленостях про умови приєднання та в програмі урядових заходів, пов'язаних з приєднанням України до СОТ.

8-9. Оцінка здатності України виконати критерії членства. Прогноз щодо того, коли Україна зможе виконати всі критерії членства і приєднатися до СОТ

На початок 2007 року Україна практично виконала всі умови набуття членства в СОТ.

За умов належної та оперативної верифікації членами Робочої групи відносно України її національного законодавства та підготовки і розгляду **доповіді Робочої групи про фактичний стан готовності України до приєднання до СОТ** (робочий варіант такого документа вже підготовлений) та інших документів з пакету про приєднання рішення про запрошення України до СОТ може бути ухвалене Генеральною радою СОТ вже у першій половині 2007 року, не очікуючи чергової Міністерської конференції СОТ.

Після того, як Верховна Рада України ратифікує Протокол про приєднання України до СОТ, Україна має офіційно повідомити про це СОТ. На 30 день після такого повідомлення Україна стане офіційним членом Світової організації торгівлі.

За умов збереження позитивної динаміки процесу завершення приєднання до СОТ Україна може стати офіційним членом організації **до кінця 2007 року.**

10. Рекомендації щодо удосконалення процесу інтеграції до СОТ

Кадрове забезпечення членства України в СОТ

Міністерству освіти і науки України забезпечити належну підготовку національних кадрів з питань діяльності СОТ, які у подальшому будуть відстоювати інтереси України в цій організації, створення дієвої системи підготовки і перепідготовки фахівців у сфері окремих аспектів торговельної політики і права, міжнародних економічних відносин за профілями, що пов'язані зі змістом окремих угод СОТ, а також стрункої національної програми навчання юристів, економістів, управлінців основам діяльності СОТ.

Міністерству економіки України вивчити можливості та подати до Кабінету Міністрів України відповідні пропозиції щодо додаткового залучення іноземної технічної допомоги для вирішення питань підготовки фахівців у сфері діяльності СОТ, у тому числі за існуючими в СОТ програмами "capacity building".

11. Основні цифрові показники відносин України з СОТ

На нинішні держави-члени СОТ припадає понад 65 відсотків обсягу експорту України в іноземні держави та майже 45 відсотків усього імпорту України з іноземних країн.

РОЗДІЛ II

ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ЄС)

1. Коротка історія створення організації, нинішній склад членів ЄС

Європейський Союз утворився в результаті послідовного розвитку процесу інтеграції країн Західної Європи, яка пройшла у своєму розвитку декілька етапів.

9 травня 1950 року вважається початком європейської інтеграції. Саме тоді міністр закордонних справ Франції Р.Шуман запропонував створити спільний ринок вугільної і сталеливарної продукції Франції, ФРН та інших західноєвропейських країн (пропозиція увійшла в історію під назвою „план Шумана“). Однією з головних цілей плану було примирення Франції та Німеччини й недопущення між ними війни у майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю за виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією – вугіллям та сталлю. Контроль мав здійснюватись „вищим органом” (прообразом Європейської Комісії).

18 квітня 1951 року „план Шумана” було реалізовано через підписання Паризького договору про створення **Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС)**. До складу ЄСВС увійшли шість країн: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція („європейська шістка”, яка в подальшому стала „локомотивом” європейської інтеграції). Договір про ЄСВ набув чинності 23 липня 1952 року.

27 травня 1952 року країни „європейської шістки” підписують Договір про заснування Європейського оборонного співтовариства (ЄОС).

10 вересня 1952 року міністри закордонних справ країн-членів ЄСВС доручають Спільним зборам ЄСВС (прообразу майбутнього Європейського Парламенту) розробити проект Договору про створення Європейського політичного співтовариства (ЄПС). 10 березня 1953 року Збори закінчили роботу над проектом Договору.

Однак ані Європейське оборонне співтовариство (ЄОС), ані Європейське політичне співтовариство (ЄПС) так і не стали реальністю. Вирішальну роль тут відіграла Франція, парламент якої після довгих дискусій у серпні 1954 року вирішив відкласти ратифікацію Договору про ЄОС. А це зробило недоречним і підписання Договору про ЄПС.

Таким чином, на початку 50-х років країнам „європейської шістки” не вдалося започаткувати інтеграцію в оборонній та політичній сферах. Інтеграція продовжувала розвиватись в інших сферах, передусім в економічній.

Наприкінці 1955 року на конференції у Мессіні країни „європейської шістки” домовились про заснування Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євратому).

На початку 1957 року керівники урядів „європейської шістки” вирішили поряд з Євратомом створити також і Європейське економічне співтовариство (ЄЕС).

23 березня 1957 року у Римі відбулося підписання **Договору про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)** та **Договору про створення Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євратом)**. Метою ЄЕС визначалося усунення внутрішніх торговельних бар’єрів усередині Співтовариства (створення зони вільної торгівлі), створення митного союзу і, нарешті, створення спільного ринку (забезпечення вільного руху по території країн-учасниць Співтовариства товарів, послуг, капіталу, робочої сили).

Метою Євратому була співпраця країн-членів у використанні ядерної енергії у мирних цілях. Обидва договори набули чинності 1 січня 1958 року й увійшли в історію під назвою „Римські договори”.

8 квітня 1965 року було підписано **Договір про злиття** виконавчих органів ЄСВС, Євратому та ЄЕС. 1 липня 1967 року цей Договір набув чинності. У результаті була створена єдина структура інститутів, яка забезпечує розвиток європейської інтеграції. Основними інститутами стали Європейська Комісія, Рада Європейських Співтовариств, Європейський Парламент та Суд Європейських Співтовариств. **У грудні 1974 року** до цих органів приєднався новий – Європейська Рада, яка складається з глав держав та урядів країн-членів Європейських Співтовариств.

У 1968 році завершується формування зони вільної торгівлі та митного союзу (перших двох етапів інтеграції) Європейського економічного співтовариства (ЄЕС).

Наприкінці 1969 року завершується формування спільного ринку (третього етапу інтеграції) Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Первісні цілі ЄЕС, визначені Римським договором 1957 року, виявились досягнутими. Необхідно було визначати подальші завдання для розвитку європейської інтеграції.

На початку 70-х років розпочався процес розширення ЄЕС.

1 січня 1973 року членами ЄЕС стали **Велика Британія, Данія, Ірландія**.

1 січня 1981 року членом ЄЕС стала **Греція**.

1 січня 1986 року членами ЄЕС стали **Іспанія та Португалія**.

1 липня 1987 року набув чинності **Єдиний європейський акт**, підписаний у лютому 1986 року. Цей документ визначив подальші цілі європейської інтеграції. Зокрема, він поставив за мету створення до 1 січня 1993 року єдиного внутрішнього ринку (наступного етапу економічної інтеграції, що передбачав гармонізацію економічної політики та інституцій), запровадив спільну політику в соціальній сфері, в галузі науково-технологічного розвитку, охорони навколишнього середовища. Цей документ також вніс зміни до договорів про утворення Європейських Співтовариств, а також поширив інтеграційний процес на сферу зовнішньої політики. Крім того, у Єдиному європейському акті було поставлено питання про створення Європейського Союзу, який мав стати інститутом не лише економічним, а й політичним.

7 лютого 1992 року у м. Маастрихт було підписано **Договір про Європейський Союз** (саме поняття „Європейський Союз” з'явилося ще під час Паризької конференції 1972 року). Договір набув чинності 1 листопада 1993 року. Він визначив так звані „три колони” Європейського Союзу:

- **„перша колона”** – Європейські Співтовариства: ЄСВС, Євратом та Європейське Співтовариство (замість старої назви „Європейське Економічне Співтовариство”). Причому Європейське Співтовариство є серцевиною та каркасом процесу інтеграції і за своїми властивостями становить „наднаціональний феномен”;

- **„друга колона”** – спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП);
- **„третя колона”** – співробітництво у сферах юстиції та внутрішніх справ.

В економічному сенсі прийняття Маастрихтського договору означало курс на завершення формування єдиного внутрішнього ринку (четвертий рівень економічної інтеграції) та перехід до реалізації ідеї економічного та валютного союзу (п'ятий – найвищий рівень економічної інтеграції).

1 січня 1995 року членами Європейського Союзу стали **Фінляндія, Австрія та Швеція**.

2 жовтня 1997 року було підписано **Амстердамський договір** (набув чинності 1 травня 1999 року). Амстердамський договір вніс зміни та доповнення до Маастрихтського договору про Європейський Союз, Римський договір про заснування Європейського (Економічного) Співтовариства та Євратому, Договору про заснування ЄСВС. Ці зміни торкнулись повноважень та напрямків діяльності, а також привели інституційні механізми до цілей, визначених Маастрихтським договором.

Особливу роль у цьому відіграло укладення в **1997 році Шенгенської угоди про вільне (безвізове) пересування громадян у межах Європейського Союзу**.

На сьогоднішній день до цієї угоди приєдналися 13 держав Європейського Союзу: Бельгія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Франція, Австрія, Фінляндія, Данія, Швеція. Не є членами Шенгенської угоди Велика Британія, Ірландія та 12 держав, які стали членами ЄС у 2004-2007 роках. Окрім країн-членів Євросоюзу, учасниками Шенгенської угоди є й інші європейські країни, такі як Ісландія, Норвегія та Швейцарія.

26 лютого 2001 року був підписаний **Ніццький договір**, який вніс зміни в механізми інституційного розвитку ЄС з огляду на його майбутнє розширення. Зокрема, квоти представництва в інституціях Євросоюзу були перерозподілені з урахуванням потенційної участі у них нових членів.

Положення цього договору на сьогодні вступили в силу і є чинними до прийняття нової відповідної угоди.

1 січня 2002 року до готівкового обігу була введена єдина грошова одиниця ЄС – **євро**, що стало етапом переходу до формування економічного та валютного союзу ЄС – найвищого етапу інтеграції. Зараз євро перебуває в обігу на території 12 «старих» країн-членів ЄС та Словенії (приєдналась до «зони євро» 1 січня 2007 року). Велика Британія та Данія вирішили поки що відмовитись від введення євро на своїй території, а Швеція не змогла виконати необхідних критеріїв введення євро, встановлених Маастрихтським договором. Решта 11 держав, які приєдналися до ЄС у 2004-2007 роках, поки що не змогли виконати усіх необхідних критеріїв „зони євро“.

1 травня 2004 року членами Європейського Союзу стали **Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія.**

1 січня 2007 року членами Європейського Союзу стали **Румунія та Болгарія.**

Таким чином, на сьогоднішній день Європейський Союз нараховує **27 держав-членів.**

Країнами-кандидатами на членство є Туреччина, Хорватія та Македонія.

Конституція Європейського Союзу

17-18 червня 2004 року на Саміті ЄС у Брюсселі було схвалено текст Конституції Європейського Союзу.

29 жовтня 2004 року глави держав та урядів 25 держав-членів ЄС та держав-кандидатів (Румунія, Болгарія та Туреччина) підписали текст **"Угоди про Конституцію Європи" (Treaty establishing a Constitution for Europe) у Римі.**

Конституція ЄС складається з чотирьох розділів, в яких відображено головні цілі, завдання та функції ЄС, організаційна структура та процедура прийняття рішень, права і обов'язки всіх європейських органів управління, а також напрямки діяльності організації.

Відповідно до своїх положень, Угода набуває чинності у встановлений термін після ратифікації всіма державами-членами ЄС.

Процедура ратифікації Угоди про Конституцію залежить від положень національної конституції кожної з країн-членів: у 14 країнах достатньою є ратифікація парламентом (Австрія, Греція, Естонія,

Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Німеччина, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Швеція), в 11 країнах слід обов'язково провести загальнонаціональні референдуми (Бельгія, Велика Британія, Данія, Ірландія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Польща, Португалія, Франція, Чехія).

11 листопада 2004 року парламентом Литви було прийнято Закон „Про ратифікацію Угоди про Конституцію Європи“. Таким чином, **Литва стала першою серед держав-членів ЄС, яка схвалила нову Конституцію Європейського Союзу.**

На початок 2007 року ратифікацію Конституційного Договору здійснили 16 держав-членів ЄС: Австрія, Бельгія, Греція, Естонія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Німеччина, Словаччина, Словенія, Фінляндія та Угорщина.

Водночас, ратифікаційні **референдуми у Франції** (29 травня 2005 р.) та **Нідерландах** (1 червня 2005 р.) **мали негативний результат.**

Рішенням Європейської Ради 15-16 червня 2005 року під головуванням Люксембургу було оголошено про "період роздумів" над подальшою долею Конституційної Угоди.

Водночас, вже 15-16 червня 2006 р. наступне засідання Європейської Ради під головуванням Австрії ухвалило рішення про завершення підсумків "періоду на роздуми" та переходу до вироблення конкретних пропозицій, які дозволять завершити процес конституційної реформи. Згідно з висновками Європейської Ради, ця робота відбуватиметься за двома напрямками – максимальне використання тих можливостей, які містяться у нині діючих договорах, а також підготовка нових механізмів продовження реформи.

2. Опис процедури вступу до ЄС

Можна виокремити **п'ять основних етапів** процесу вступу до Європейського Союзу⁷:

⁷ Більш детально див.: Nugent N., *The European Commission*, (New York.: Palgrave, 2001), pp.316-320; Dinan D., *Ever Closer Union?* (London: Macmillan, 1994), pp. 473-482.

1. **Консультативний етап** – триває перед поданням країною заяви про вступ.

Практика свідчить, що на цьому етапі країни-претенденти на вступ уклали один з трьох типів асоціативних угод:

- **Європейську угоду** (European Agreement). У 90-х роках такі угоди було укладено з десятьма колишніми соціалістичними країнами Центральної та Східної Європи: Польщею (1991 рік), Угорщиною (1991 рік), Румунією (1993 рік), Болгарією (1993 рік), Чехією (1993 рік), Словаччиною (1993 рік), Естонією (1995 рік), Литвою (1995 рік), Латвією (1995 рік), Словенією (1996 рік).
- **Угоду про асоціацію** (Association Agreement). Такі угоди були укладені з Туреччиною у 1963 році, Мальтою у 1970 році та Кіпром у 1972 році.
- **Угоду про стабілізацію і асоціацію** (Stabilization and Association Agreement). Такі угоди були підписані з балканськими країнами (крім Словенії, з якою підписано Європейську Угоду).

Консультативний етап завершується поданням країною-претендентом заяви про вступ до Європейського Союзу.

2. **Оціночний етап** – триває між поданням країною заяви про вступ та початком переговорів про вступ. На цьому етапі країни намагаються якнайбільше виконати критерії членства в ЄС. Держава офіційно стає країною-кандидатом на вступ до ЄС.

3. **Переговорний етап** – триває від початку і до завершення переговорів про вступ.

У процесі переговорів про вступ визначаються умови, на яких кожен кандидат може приєднатися до Європейського Союзу, та терміни прийняття, імплементації і правового впровадження *acquis communautaire* („спільного доробку ЄС”). В окремих випадках можливе врахування перехідних заходів, але вони мають бути чітко визначеними за змістом і тривалістю.

Кожна країна-кандидат діє за окремим графіком і може бути прийнята до ЄС настільки швидко, наскільки швидко вона досягне відповідності критеріям вступу та членським зобов'язанням.

Переговори відбуваються у формі серії двосторонніх конференцій між країнами-членами та кожною з країн-кандидатів за кожним із 31

розділів *acquis communautaire*. Серед цих розділів – конкурентна політика, транспортна політика, енергетика, податкова політика, митний союз, сільське господарство, юстиція і внутрішні справи, фінансова сфера, регіональна політика, бюджетні асигнування тощо.

Загальний успіх у переговорному процесі оцінюється кількістю розділів, за якими переговори є цілком завершеними.

Результати переговорів включаються до проекту угоди про вступ країни-кандидата до Європейського Союзу.

4. Ратифікаційний етап – триває між підписанням угоди про вступ та її ратифікацією.

Перед підписанням угода про вступ має бути подана до Європейської Ради для схвалення та до Європейського Парламенту для надання згоди.

Після підписання угода про вступ подається до країн-членів ЄС і країн-кандидатів для ратифікації та прийняття країнами-кандидатами рішення про вступ, за необхідністю – через процедуру референдуму.

Саме тому успішний хід переговорів, й навіть їх завершення, не є гарантією вступу країни до ЄС. Так, наприклад, Норвегія, уряд якої двічі (у 1972 та 1994 роках) успішно провів переговори, й навіть підписав Угоду про вступ, так і не стала членом Європейського Союзу, оскільки противники вступу до ЄС двічі змогли з невеликою перевагою виграти референдум. У 1972 році в референдумі взяли участь 78% населення, з яких 53,5% проголосували проти вступу до Євросоюзу і 46,5% - за вступ. У 1994 році противники членства в ЄС знову перемогли, набравши 52,3% голосів. За вступ висловились лише 47,7% тих, хто прийшов на референдум.

Швейцарія теж подавала заяву про вступ, але процес так і не було завершено, оскільки на референдумі в грудні 1992 року швейцарці висловились проти ратифікації Угоди про Європейську економічну зону.

5. Імплементативний етап – започатковується після виконання усіх ратифікаційних процедур та набуття угодою чинності. Лише після цього країна стає повноправним членом Європейського Союзу.

Деякі фахівці до попереднього етапу вступу до Євросоюзу зараховують і участь країни-претендента у Європейській Конференції.

Європейська Конференція – це багатостороння структура, в рамках якої держави-члени Європейського Союзу та країни-кандидати обговорюють нагальні питання співробітництва у сфері зовнішньої політики та безпеки, юстиції та внутрішніх справ (вперше зібралась 12 березня 1998 року в Лондоні).

Однак, на переконання інших фахівців, засідання Європейської Конференції у самому ЄС завжди розглядалися як певні символічні заходи, участь в яких не членів ЄС завжди носила характер почесної присутності. Збереження цього формату зустрічей неодноразово ставилося під сумнів. Але Європейська Конференція не припиняла свого існування саме для того, щоб демонструвати згуртованість Європи довкола ЄС.

14-15 червня 2001 року Європейською Радою у Гетеборзі було прийняте рішення запросити Україну та Молдову до участі в Європейській Конференції.

16-17 квітня 2003 року Україна взяла участь як повноправний учасник у роботі Європейської Конференції в Афінах. Однак цей факт ніким не був розцінений як початковий етап вступу України до Європейського Союзу.

Кожен інституційний орган Європейського Союзу має свої чітко визначені повноваження у справі прийняття нових членів до ЄС. З точки зору *послідовності* дій та реалізації *повноважень* окремих інституцій ЄС (Ради, Комісії та Парламенту) можна виокремити наступні **дванадцять кроків**:

- 1) Європейська держава подає заявку про вступ до ЄС Європейській Раді;
- 2) Європейська Рада звертається до Європейської Комісії з проханням підготувати "Думку" ("Opinion" / "Avis");
- 3) Європейська Комісія представляє "Оцінку" Європейській Раді;
- 4) Європейська Рада *одноголосно* приймає рішення розпочати переговори про вступ з державою-кандидатом;

5) Європейська Комісія пропонує, а Європейська Рада *одногосно* затверджує основні складові та принципи позиції ЄС на переговорах з державою-кандидатом;

6) Рада (Міністрів) ЄС проводить переговори з державою-кандидатом;

7) Проект Договору про вступ узгоджується між ЄС та державою-кандидатом;

8) Проект Договору про вступ направляється до Європейської Ради та Європейського Парламенту;

9) Європейський Парламент схвалює Договір про вступ більшістю голосів;

10) Європейська Рада *одногосно* затверджує Договір про вступ;

11) Держави-члени та держава-кандидат офіційно підписують Договір про вступ;

12) Держави-члени та держава-кандидат ратифікують Договір про вступ згідно зі своїми конституційними нормами.

Держава-кандидат стає членом Європейського Союзу.

3. Критерії, які необхідно виконати для вступу до ЄС

Умови вступу до ЄС були визначені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені, що проходило 21-22 червня 1993 року: "Асоційовані держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами Європейського Союзу. Вступ відбудеться як тільки асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги".

Ці вимоги отримали назву Копенгагенських критеріїв:

перший - "стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин" (**політичний критерій**);

другий - "існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах Європейського Союзу" (**економічний критерій**);

третій - "здатність взяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу" (**критерій членства**);

четвертий - "спроможність Європейського Союзу абсорбувати нових членів, одночасно підтримуючи динаміку європейської інтеграції, є важливим фактором спільного інтересу як Союзу, так і держав-кандидатів". Іноді цей критерій називають "**незалежним**", оскільки його суть – забезпечення того, щоб вступ нових країн не послабив європейську інтеграцію.

Кожен з цих чотирьох критеріїв містить низку субкритеріїв.

Так, **політичний критерій** містить наступні складові:

- Забезпечення свободи парламентських та президентських виборів і виборів до місцевих органів влади;
- Створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації;
- Прийняття законодавства, що надійно захищає права меншин, створення відповідних установ;
- Посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією;
- Вирішення питань правового забезпечення та посилення спроможності боротьби з відмиванням коштів;
- Створення надійно діючих інститутів у сфері юстиції та внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади, покращення функціонування судів;
- Захист особистих прав і свобод людини.

У рішенні Люксембурзької Ради (12-13 грудня 1997 року) зазначалося, що "дотримання Копенгагенського **політичного** критерію є **передумовою** для початку переговорів про асоціацію".

Дві складові економічного критерію у свою чергу також мають низку підкритеріїв.

„Існування ринкової економіки” (ця складова економічного критерію має бути задоволена перед початком переговорів) оцінюється на основі аналізу наступних факторів:

- рівновага між попитом та пропозицією зумовлена вільною грою ринкових сил;
- лібералізація цін і торгівлі;
- відсутність значних перешкод для виходу на ринок (створення нових підприємств) та виходу з ринку (банкрутство);
- наявність правової бази, включаючи регулювання права власності;
- виконання законів і контрактів;
- досягнення макроекономічної стабільності, включаючи стабілізацію рівня цін та стабільність державних фінансів і зовнішнього сальдо;
- наявність широкого консенсусу щодо основ економічної політики;
- достатня розвиненість фінансового сектору для спрямування накопичених коштів на інвестування виробництва.

“Спроможність впоратися з конкурентним тиском та дією ринкових сил в межах Європейського Союзу” (ця складова економічного критерію має бути задоволена у середньостроковій перспективі – 5 років) оцінюється на основі аналізу наступних факторів:

- наявність діючої ринкової економіки з рівнем макроекономічної стабільності достатнім для того, щоб економічні суб'єкти приймали рішення в умовах стабільного і передбачуваного клімату;
- достатня кількість, і за належну ціну, людських й матеріальних ресурсів, включаючи інфраструктуру (енергопостачання, телекомунікації, транспорт та ін.), освіту і дослідження та перспективу діяльності в цій сфері;
- ступінь впливу політики Уряду і законодавства на конкурентоспроможність через торговельну політику, політику конкуренції, державну допомогу, підтримку малих та середніх підприємств та ін.;
- рівень і темпи торговельної інтеграції країни з Європейським Союзом перед розширенням (мається на увазі як обсяг, так і структура торгівлі з країнами-членами);

- достатня частка малих фірм в структурі економіки, оскільки малі фірми, як правило, отримують більшу вигоду від спрощеного доступу на ринок, й оскільки домінування великих фірм може означати більшу інертність у пристосуванні до умов ринку.

Третій критерій – „критерій членства” є, як свідчать переговори країн-кандидатів, найважчим для виконання. При проведенні переговорів про набуття членства в ЄС конкретизовані 31 критерій членства. Кожен з них відповідає одному з 31 розділів *acquis communautaire* („спільного доробку ЄС”):

1. Вільне переміщення товарів
2. Вільне переміщення робочої сили
3. Свобода у наданні послуг
4. Вільне переміщення капіталів
5. Законодавство про підприємства
6. Конкурентна політика
7. Сільське господарство
8. Рибне господарство
9. Транспортна політика
10. Податкова політика
11. Економічний та Монетарний Союз
12. Статистика
13. Соціальна політика та зайнятість
14. Енергетика
15. Промислова політика
16. Малі та середні підприємства
17. Наука та дослідницька діяльність
18. Освіта та навчання
19. Телекомунікації
20. Політика у галузі культури та аудіовізуальному секторі
21. Регіональна політика

22. Екологія
23. Захист прав споживачів та охорони здоров'я
24. Юстиція та внутрішні справи
25. Митний союз
26. Зовнішні зносини
27. Спільна зовнішня політика та політика безпеки
28. Зовнішня торгівля
29. Бюджет та фінансовий контроль
30. Охорона прав інтелектуальної власності
31. Відповідність стандартів промислової продукції

4. Які з перерахованих критеріїв Україна вже виконала

Україна виконала деякі складові економічних та політичних критеріїв. Серед них:

Політичний критерій:

- ухвалено нову Конституцію України, в якій у цілому гарантовано захист політичних прав (включаючи свободу слова, свободу совісті, свободу віросповідання, право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, право на громадянство, свобода пересування, право вільно залишати територію країни тощо), економічних прав та соціальних прав. Конституція України встановила демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створюють умови для нормального функціонування державних установ. У січні-березні 2006 року набули чинності ухвалені у грудні 2004 року зміни до Конституції України 1996 року, які стосуються ролі Президента та Кабінету Міністрів, а також посилюють повноваження Верховної Ради України;
- ратифіковано Конвенцію про захист прав і основних свобод людини та відповідні протоколи до неї, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні,

соціальні і культурні права, Міжнародну конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин, Європейську хартію місцевого самоврядування;

- схвалено нові Закони України „Про вибори народних депутатів України”, „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів”, а також Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про вибори Президента України”; у липні 2005 року були внесені зміни до Закону України „Про вибори народних депутатів України” з метою врахування рекомендацій Місії ОБСЄ зі спостереження за виборами, висловлені після президентських виборів 2004 року, зокрема щодо проблем із формуванням списків виборців;
- у березні 2006 року в Україні відбулися парламентські вибори, які за оцінкою Міжнародної місії зі спостереження за виборами під керівництвом ОБСЄ/БДІПЛ, до якої входили спостерігачі від Європейського Парламенту, були проведені відповідно до зобов'язань України у рамках ОБСЄ та Ради Європи, а також інших міжнародних стандартів з проведення демократичних виборів;
- прийнято нову редакцію Закону України „Про судоустрій”, за яким, зокрема, модернізується структура судової системи України, питання фінансування судів виводиться з компетенції Міністерства юстиції і передається в компетенцію незалежного органу – Державної судової адміністрації, прокуратура втрачає функцію здійснення загального нагляду тощо;
- в Україні скасовано смертну кару;
- набув чинності новий Кримінальний кодекс України, за яким, зокрема, декриміналізовано деякі види правопорушень, а також пом'якшено покарання за низку кримінальних діянь;
- функцію утримання пенітенціарних закладів передано від Міністерства внутрішніх справ до спеціально створеного Державного департаменту з виконання покарань, діяльність якого спрямовується і координується через Міністра юстиції України;
- скасовано інститут прописки, запроваджено процес передачі функцій реєстрації фізичних осіб і видачі документів, що

посвідчують особу, від Міністерства внутрішніх справ до Міністерства юстиції України;

- набрали чинності Кодекс адміністративного судочинства та новий Цивільно-процесуальний кодекс України;
- прийнято Закон України „Про національні меншини в Україні”, яким гарантовано всебічний захист прав представників національних меншин в Україні;
- набула чинності Європейська хартія регіональних мов або мов меншин;
- ратифіковано Європейську соціальну хартію;
- ратифіковано Європейську конвенцію про здійснення прав дітей;
- триває робота над удосконаленням законодавства щодо біженців, порядку надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства, їхнього правового статусу, прийнято Закон України „Про імміграцію”, ратифіковано Конвенцію про статус біженців; внесено зміни до закону про біженців, щоб привести його у відповідність до формулювань Женевської конвенції про статус біженців 1951 року, що стосується певних аспектів процедури отримання притулку;
- Україна підписала Конвенцію Ради Європи про протидію торгівлі людьми; внесено зміни до Кримінального кодексу України у частині кримінальної відповідальності за торгівлю людьми та злочини, пов’язані з проституцією;
- ухвалено Закон України „Про виконання рішень Європейського суду з прав людини”;
- Україна скасувала візи для в’їзду в Україну громадянами держав ЄС; у ході Саміту Україна–ЄС, що відбувся у жовтні 2006 року, було парафоровано Угоди про спрощення візового режиму між Україною та ЄС й Угоду про реадмісію між Україною та ЄС;
- підписано Угоду про реадмісію між Україною та Росією;
- спрощено порядок набуття, зміни та припинення громадянства; Україною ратифіковано Європейську конвенцію про громадянство;
- ухвалено Закон України „Про боротьбу з тероризмом”, в якому визначено принципи, поняття, організаційні та координатні

механізми боротьби з тероризмом, механізми створення організаційно-правових засад у сфері боротьби з тероризмом, запобігання цьому явищу, регламентації проведення антитерористичних операцій тощо; Україна підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму;

- прийнято Закон України „Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу“;
- Україна приєдналася до Групи країн проти корупції Ради Європи (GRECO) після набрання чинності з 1 січня 2006 року Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією;
- схвалено Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”;
- Україна приєдналась до Болонського процесу у галузі освіти;
- Україна розвиває активне співробітництво з ЄС у сфері зовнішньої політики та політики безпеки: на липень 2006 року Україна приєдналася до 549 з 589 заяв у сфері Спільної зовнішньої політики та політики безпеки;
- Україна продовжує брати участь у Поліцейській Місії ЄС у Боснії та Герцеговині (EUPM) після завершення у 2005 році участі у Поліцейській Місії у Колишній Югославській Республіці Македонія (PROXIMA);
- Україна уклала з ЄС Угоду про встановлення рамок участі України в операціях ЄС з управління кризовими ситуаціями та Угоду про процедури безпеки обміну класифікованою інформацією;
- на прохання України було засновано Місію ЄС з надання допомоги на українсько-молдовському кордоні (EUBAM), діяльність якої активно підтримується ЄС.

Економічний критерій:

- поступово підвищується рівень продуктивності виробництва та розширюється база економічного зростання. Вже сьомий рік поспіль, починаючи з 2000 року, продовжується економічне зростання (у 2000 році ВВП України зріс на 5,9%, у 2001 році – на 9,2%, у 2002 році – на 5,2%, у 2003 році – на 9,4 %, у 2004 році – на 12,2%, у 2005 році – на 2,6%, у січні-листопаді 2006 року – на 6,7%);

- Україна отримала від ЄС та США статус країни з ринковою економікою; США скасували дію поправки Джексона – Веніка стосовно України;
- досягнуто певного обмеження макроекономічних ризиків, пов'язаних із зростанням сукупного попиту та дефіцитом зовнішніх поточних рахунків;
- ухвалено закони України „Про підприємництво“, „Про власність“, „Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності“, „Про захист від недобросовісної конкуренції“, „Про підприємства в Україні“, „Про господарські товариства“ та інші;
- ухвалено закон України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) надходжень, одержаних злочинним шляхом“ та створено Державний комітет з питань фінансового моніторингу, який має слідкувати за дотриманням відповідного законодавства;
- ухвалено нові Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України;
- ухвалено Закон України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“ та Закон України „Про недержавне пенсійне забезпечення“;
- ухвалено Закон України „Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації“;
- ухвалено Енергетичну стратегію України на період до 2030 року;
- внесено зміни до відповідних законів України щодо поводження з пестицидами та агрохімікатами (з метою приведення законодавства щодо поводження з пестицидами та агрохімікатами у відповідність до законодавства ЄС);
- частково вирішено проблеми нерівного обслуговування іноземців-представників країн ЄС в Україні, які змушені були платити за послуги більше, ніж громадяни України;
- було зроблено кроки для спрощення та прискорення митних процедур, включаючи впровадження ідеї „єдиного вікна“ на кордонах;
- зроблено важливі кроки з усунення перешкод заснуванню підприємств, зокрема шляхом прийняття Закону України «Про

систему ліцензування», яким спрощено відповідне законодавство та скорочено час і кількість дозволів, необхідних для започаткування підприємницької діяльності;

- ухвалено нове законодавство щодо автомобільної галузі, яким усунуто вимоги про компоненти місцевого виробництва та спеціальні податкові пільги для місцевого виробництва автомобілів;
- прийнято новий Закон України «Про захист економічної конкуренції»;
- ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо виплати пенсій громадянам України, які перебувають за кордоном;
- у сфері фінансових послуг Національним банком України прийнято декілька постанов з метою вдосконалення процесу аудиту та нагляду у банківському секторі; схвалено відповідне законодавство щодо врегулювання ринків цінних паперів, що посилює повноваження Державної комісії з цінних паперів, та щодо ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів; прийнято Закон України «Про банківську діяльність» щодо умов заснування кредитних інституцій та мінімальних капітальних внесків;
- частково реформовано систему відшкодування ПДВ, включаючи порядок проведення аудиту та створення комп'ютерних реєстрів податкових накладних і відповідної автоматизованої системи;
- у сфері прав інтелектуальної власності досягнуто значного успіху у вдосконаленні відповідного законодавства (зокрема, що стосується лазерних носіїв інформації та посилення кримінальної відповідальності) і частково його застосування;
- досягнуто значного прогресу в сфері внутрішнього державного контролю, зокрема шляхом включення до бюджету деяких позабюджетних фондів, здійснення внутрішнього і зовнішнього аудиту на підприємствах, що перебувають у державній власності та реалізації стратегії розвитку систем внутрішнього контролю та аудиту; установи зовнішнього аудиту отримали мандат на проведення аудиту прибутків; посилені підрозділи внутрішнього аудиту у міністерствах, що здійснюють розпорядження коштами.

Частину прийнятого законодавства України, необхідного для виконання економічних критеріїв членства в ЄС, перераховано у розділі, що стосується виконання економічних критеріїв вступу до СОТ.

Критерій членства:

- Україна починає наблизитись до деяких критеріїв економічного і валютного союзу ЄС (щодо необхідних розмірів дефіциту бюджету, стабільності грошової одиниці, розмірів інфляції, розмірів національного боргу).

5. Які з перерахованих критеріїв Україна ще має виконати

Політичний критерій:

- слід вживати реальних заходів щодо забезпечення незворотності демократичних процесів в Україні та щодо дотримання прав і свобод людини, закріплених у Конституції України;
- більш послідовно має бути політика щодо боротьби з корупцією;
- має бути здійснено адміністративно-територіальну реформу з метою удосконалення адміністративно-територіального поділу України та надання більшої самостійності місцевим органам влади;
- необхідно остаточно завершити проведення судової реформи в Україні;
- має бути завершено реформу органів прокуратури з метою обмеження їхніх повноважень;
- слід усунути існуючі розбіжності між різними законодавчими актами, наприклад, між Цивільним і Господарським Кодексами України;
- має бути створений централізований електронний реєстр виборців (відповідний Закон України прийнято у першому читанні);
- має бути розроблено довгострокову стратегію з питань надання притулку, Державна міграційна служба України має бути перетворена на єдиний орган державного управління, який займатиметься питаннями імміграції та надання притулку (нині різними питаннями у цій сфері займаються п'ять відомств);

- необхідно ратифікувати Конвенцію Ради Європи про протидію торгівлі людьми;
- має бути здійснено роботу щодо належного облаштування кордонів України, зокрема проведена демаркація сухопутного кордону між Україною та Росією, Україною та Білоруссю, а також центральної та південної ділянок кордону з Молдовою; визначено кордони між Україною та Росією в Азовському морі та Керченській протоці;
- має бути підписано угоди про реадмісію між Україною та ЄС, Україною та Білоруссю.

Економічний критерій:

- необхідно вживати подальші заходи для покращення ділового клімату, у тому числі шляхом внесення відповідних змін до законодавства, удосконалення податкового регулювання та адміністрування податків;
- необхідно прийняти Податковий кодекс України (з метою створення досконалої системи оподаткування з високим рівнем збирання податків, забезпечення комплексного підходу в урегулюванні податкових відносин, вирішення питань усунення прогалин податкового законодавства та гармонізації його положень з нормами європейського законодавства);
- необхідно впорядкувати існуючі пільги з податку на додану вартість, наблизити їх до міжнародних стандартів та практики Європейського Союзу;
- у галузі ядерної безпеки необхідно здійснити програму модернізації другого реактора Хмельницької АЕС та четвертого реактора Рівненської АЕС, а також впровадити „пакет модернізації” інших реакторів;
- у митній сфері необхідно здійснити відповідні законодавчі та адміністративні заходи (включаючи реалізацію та запровадження і розвиток сучасних технік і процедур, що відповідали б міжнародним стандартам) у сферах аналізу ризиків, оцінки митної вартості, контролю за контрафактною продукцією, застосування Гармонізованої системи та «єдиного вікна»;
- необхідно законодавчо відрегулювати ступінь втручання держави до корпоративного управління (в бік його зменшення);

- необхідно розробити новий закон про акціонерні товариства;
- необхідно ухвалити закони України про земельний кадастр та про оренду землі;
- необхідно здійснити заходи щодо модернізації системи бухгалтерського обліку;
- необхідно переглянути законодавство щодо політики регіонального розвитку (зокрема щодо розподілу надходжень із місцевих та державного бюджетів до регіонів, розподілу зборів від місцевих податків тощо)
- у сфері транспорту необхідно усунути проблеми ведення підприємницької діяльності в Україні для перевізників з країн ЄС; приєднатися до Угоди про міжнародні нерегулярні перевезення пасажирів автобусами (Interbus); поліпшити стандарти безпеки в цивільній авіації та набути повноправного членства у Спільній системі управління цивільною авіацією (JAA);
- необхідно ратифікувати Європейську конвенцію про легальний статус працівників-мігрантів;
- необхідно ратифікувати Конвенцію Ради Європи з транскордонного телебачення;
- має бути завершено процес приватизації (насамперед підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави як, наприклад, „Укртелеком“, „Укрзалізниця“ тощо);
- має бути проведено комплексне реформування банківського сектору України.

Критерій членства:

- Україні слід здійснити велику кількість заходів по кожному з 31 розділів ***acquis communautaire***.

6. Позитивні наслідки виконання Україною критеріїв членства

Переваги в політичній сфері

1) гарантія політичної стабільності:

- ЄС є стабільним політичним утворенням, яке за час свого існування накопичило досвід ефективної координації співпраці своїх держав-членів. Створено систему розмежування повноважень між урядами держав-членів і наднаціональними органами; забезпечується збереження національно-культурних особливостей держав-членів ЄС; розроблено спільну нормативно-правову базу. Створення валютного союзу посилює не тільки економічну, а й політичну цілісність ЄС.

2) гарантія демократії:

- однією з умов інтеграції до ЄС є стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, забезпечення захисту прав людини і національних меншин. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання критеріїв вступу до ЄС – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні.

3) гарантія безпеки:

- ЄС визнає важливе значення України у системі європейської безпеки. ЄС та Україна поділяють зацікавленість у збереженні стабільності в Європі. Інтеграція до ЄС відкриває шлях Україні до більш широкої участі в структурах міжнародної безпеки, забезпечує можливість спільних дій України та ЄС щодо контролю за експортом і нерозповсюдженням зброї масового знищення, заборони використання протипіхотних мін та контролю за нелегальним розповсюдженням зброї.

Переваги в економічній сфері

1) макроекономічна стабільність:

- макроекономічна стабільність є однією з передумов вступу до ЄС. Завершення бюджетної реформи, забезпечення незалежності Національного банку України, створення системи ефективного нагляду за фінансовим сектором дозволять Україні наблизитись до виконання зазначеної умови, використовуючи досвід, фінансову та

технічну допомогу ЄС. Розширення кола членів Європейського валютного союзу збільшить макроекономічну стабільність ЄС, що матиме позитивний вплив на Україну.

2) збільшення продуктивності економіки:

- вільний рух товарів, послуг і капіталів між Україною та ЄС, участь України у спільному європейському ринку буде наслідком підвищення конкурентоспроможності української продукції та збільшення продуктивності виробництва. Джерелом збільшення продуктивності має стати вільний доступ до капіталу і новітніх технологій, а запровадження європейських стандартів у економічній діяльності стимулюватиме надходження прямих інвестицій, що матиме позитивний вплив на внутрішній споживчий ринок.

3) збільшення обсягів торгівлі між Україною та ЄС:

- розширення ЄС, із збільшенням його населення до 500 млн споживачів, призведе до створення найбільшого споживчого ринку в Європі. Висока платоспроможність споживачів ЄС, швидкі темпи економічного розвитку країн Європейського Союзу неухильно підвищуватимуть роль ЄС як торгового партнера України.

За останні 10 років співпраця Євросоюзу з третіми країнами, тобто країнами, які не входять до ЄС, збільшилась на 5,1%. За період 1994 – першої половини 2004 років частка українського експорту до нинішніх 25 держав-членів ЄС зросла з 7 до 31,9% (для порівняння: у цей же період частка українського експорту до Росії знизилась із 50% до 17,8%).

Імпорт з європейських країн складає 32% на ринку України і це в основному обладнання та устаткування, необхідне для модернізації української економіки.

4) вільне пересування робочої сили в межах ЄС:

- інтеграція до ЄС сприятиме обміну досвідом і вміннями між українськими та європейськими працівниками. Внаслідок цього зростатиме продуктивність праці в Україні, збільшуватиметься реальна заробітна плата.

Переваги в соціальній сфері

1) захист прав працівників:

- у процесі інтеграції до ЄС Україна має приєднатися до Хартії основних соціальних прав працівників, яка передбачає право на вільне працевлаштування, адекватну оплату праці і гарантії соціального забезпечення, покращення умов життя і праці робітників, охорону здоров'я і безпеку праці.

2) реформа соціальної сфери:

- співробітництво з ЄС сприятиме успішному реформуванню системи охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту і соціального страхування, наближення їх до європейських стандартів.

3) охорона навколишнього середовища:

- співпраця з ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, в якій ЄС надається важливого значення, призведе до запобігання і боротьби з локальними і регіональними забрудненнями та впровадження в Україні європейської системи екологічної експертизи навколишнього середовища.

7. Негативні наслідки виконання Україною критеріїв членства

Наслідки в політичній сфері

1) Існує вірогідність того, що на зміну українській бюрократії може прийти така ж неефективна „європейська бюрократія“. Керувати Україною будуть не обрані населенням України органи влади, а невідомі функціонери з Брюсселю.

2) Національно-культурна унікальність України може розчинитись і стати непомітною складовою загальноєвропейської уніфікованої культурно-цивілізаційної ідентичності.

Наслідки в економічній сфері

1) Із відкриттям для європейських товаровиробників вільного доступу на українські ринки, українські товаровиробники можуть втратити частину національного ринку, натомість не отримавши змоги,

через свою низьку конкурентноздатність, закріпитися на європейських ринках.

2) Від запровадження європейських норм регулювання економіки можуть постраждати окремі галузі української економіки, передусім сільське господарство, харчова та легка промисловість тощо. Дотації, які, наприклад, на сьогодні отримують європейські фермери, навряд чи будуть передбачені в аналогічному розмірі для українських аграріїв, чия продукція може бути взагалі не допущена на ринки ЄС, а обсяги її виробництва в Україні буде примусово знижено без відповідної компенсації.

Наслідки в соціальній сфері

1) Прихід на український ринок товарів з нинішніх країн-членів ЄС може призвести до загального зростання внутрішніх цін в Україні. Населення України змушене буде купувати на українському ринку товари за цінами, які існують у країнах-членах ЄС, при тому, що рівень доходів більшості українських громадян є набагато нижчим від рівня доходів громадян нинішніх країн-членів ЄС.

2) Здійснюючи процес європейської інтеграції, Україна може перетворитися на країну-фільтр, на території якої буде затримуватись просування нелегальних мігрантів, контрабандної продукції, наркотиків, представників терористичних організацій, з тим, щоб захистити територію інших європейських країн.

3) Рівень соціальних виплат для незабезпечених верств українського населення може бути значно скорочено відповідно до норм та правил, що існують в ЄС.

8. Оцінка здатності України виконати критерії членства

Перспективи наближення будь-якої держави до ЄС, у тому числі й України, визначаються, *по-перше*, політичним та економічним станом держави, що бажає інтегруватися, *по-друге*, наслідками чергового розширення для держав-членів ЄС та, *по-третє*, масштабом пристосувань, які має здійснити ЄС для, як мінімум, збереження ефективності процесу прийняття рішень.

Сучасні слабкі євроінтеграційні позиції України є закономірним результатом непослідовності і зволікання у здійсненні реформ. Роки тупцювання на місці залишили Україну позаду тих країн Центральної та Східної Європи, які наполегливо здійснювали складні ринкові перетворення. Посилання на те, що Україна стала незалежною лише у 1991 році, що в ній більша спадковість еліт, або на те, що важкий етап ядерного роззброєння в першій половині 1990-х років об'єктивно обмежував зовнішньополітичні можливості України і тому їй потрібно більше часу для трансформації, лише частково пояснюють невтішний результат. Адже Словаччина, наприклад, стала незалежною лише у 1993 році, але змогла наздогнати інші країни-кандидати та перейти від "парадигми трансформації" до "парадигми інтеграції".

Домінування "декларативної" і брак "імплементаційної" культури в органах державної влади, слабка інституційна, функціональна та фінансова закріпленість пріоритетності політики європейської інтеграції в повсякденній діяльності Уряду, нерозвинуті механізми міжвідомчої координації й моніторингу виконання ухвалених рішень й взятих зобов'язань, низький рівень фахової підготовки, знань і вмінь (включно із незадовільним володінням основними іноземними мовами) державних службовців навіть вищої ланки з того, що стосується європейської інтеграції, негативно впливають на реалізацію Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) та Плану дій Україна – ЄС (ПД).

Таким чином, успіхи української дипломатії і заслужене визнання позитивної ролі України в підтриманні регіональної безпеки виявились абсолютно недостатніми аби компенсувати брак послідовних структурних реформ всередині країни. Не можна вважати серйозним аргументом пояснення розриву між намірами і деклараціями, з одного боку, та їх імплементацією, з іншого, у сфері виконання УПС та ПД лише тяганиною парламентських процедур чи політичним протистоянням у парламенті.

На думку західних дослідників, "Україна не має жодного виміру, за яким вона була б настільки стратегічно важлива для Європи і Заходу, що могла б торгувати цим в обмін на послаблення вимог щодо дотримання норм".⁸

⁸ Bukkvoll T., "Ukraine's Social and Political Challenges as seen from a Western Perspective", in Rikke Kiarullf-Jorgensen (ed.), *Ukraine: Our New Neighbour*, (Copenhagen: DUPI, 2002), p.23.

“Унікальність” геополітичного розташування, на чому часто наголошують українські посадовці, не може бути причиною для зняття вимог щодо здійснення демократичних і ринкових реформ.

9. Прогноз щодо того, коли Україна зможе виконати всі критерії членства і приєднатися до ЄС

Будь-які терміни виконання критеріїв членства в ЄС можуть бути реальними за умови, якщо проводитиметься послідовна та інтенсивна робота перш за все з виконання положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом та Плану дій Україна – ЄС, укладеного 21 лютого 2005 року і розрахованого на 3 роки.

Про конкретні дати вступу України до ЄС можна говорити лише тоді, коли будуть отримані конкретні результати у виконанні цих документів.

На сьогодні **Україна не ставить перед собою завдання отримати конкретні часові рамки вступу до ЄС**. Основна увага приділяється здійсненню **внутрішніх перетворень у державі з метою досягнення європейських стандартів**.

З таким підходом погоджується і сторона ЄС, яка на даному етапі уникає постановки питання про членство України в ЄС у будь-якому вигляді.

У розробленій та представлений 11 березня 2004 року Концепції „Ширша Європа – сусідство: нові рамки взаємовідносин із нашими східними та південними сусідами” (повинна, окрім іншого, регулювати відносини Європейського Союзу з „державами-сусідами ЄС”, у тому числі й з Україною, на найближчу перспективу) взагалі **не йдеться про перспективу членства України в ЄС**.

Відповідно до запровадженої Концепцією „Ширша Європа – Сусідство” „політики нового сусідства”, Європейською Комісією розроблено проекти індивідуальних **Планів дій** з сімома „новими сусідами” ЄС. Саме такий План дій, як було зазначено вище, укладено з Україною у 2005 році терміном дії на 3 роки.

У Повідомленні Європейської Комісії для Ради ЄС та Європейського Парламенту про посилення Європейської політики сусідства від 4 грудня 2006 року окремо наголошено – **Європейська політика сусідства (ЄПС) і надалі відрізняється від питання розширення ЄС – значне посилення співпраці партнерів з ЄС є абсолютно можливим без конкретно визначеної перспективи вступу до Європейського Союзу, а для тих сусідніх країн, які є європейськими, також без визначення наперед способу розвитку їхніх відносин з ЄС у майбутньому.**

У Повідомленні також наголошено, що **ЄС продовжує підтримку процесу вступу України в СОТ, а також підготовку переговорів щодо глибокої та комплексної угоди про вільну торгівлю.**

Офіційна позиція України з цього приводу полягає у необхідності дотримання принципу **диференційованого підходу до кожної країни-партнера** з урахуванням їхніх міжнародно-правових параметрів, політичного і соціально-економічного розвитку та стратегічних зовнішньополітичних цілей.

Україна висловлює сподівання, що Європейська політика сусідства не є альтернативою розширення і не суперечить подальшому розвитку відносин між ЄС і його європейськими сусідами згідно з Договором про організацію ЄС.

Новий базовий договір між Україною та ЄС

Наприкінці 2006 року – на початку 2007 року Україна та ЄС прийшли до спільного розуміння необхідності початку переговорів щодо укладення **нового базового договору між Україною та ЄС**, який би замінив Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та План дій Україна – ЄС, дія яких завершується у 2008 році.

Переговори щодо конкретного формату та змістовного наповнення нового базового договору між Україною та ЄС триватимуть протягом 2007 року.

Можна передбачити декілька основних варіантів нового базового договору між Україною та ЄС:

- *Варіант № 1.* Оновлення формату відносин і підписання **Угоди про сусідство** між Україною та ЄС, в якій буде максимально насичено зміст формули “все крім членства”, що означатиме або повну відсутність спеціального пункту стосовно перспективи майбутнього

членства або загальне посилання на статтю 49 Договору про Європейський Союз без її конкретизації стосовно України.

Цей варіант став би **найбільш бажаним та найбільш зручним для ЄС**. Проте він **категорично не задовольняє Україну**.

Відтак, реалізація такого варіанту є **малореальною**.

- *Варіант № 2.* Оновлення формату відносин і підписання **Угоди про асоціацію** між Україною та ЄС, яка буде містити більш чітке згадування про перспективу членства в ЄС. У цьому сенсі вона може бути дещо подібною до Європейських угод, але відрізнятиметься від них більш ретельно викладеними (перед)умовами й етапами інтеграції, просування яких вимагатиме посиленних механізмів моніторингу й структурованого політичного діалогу. Досягнення кожного з цих етапів означатиме розширену можливість користування ресурсами ЄС у вигляді участі в програмах, до яких мають доступ країни-члени ЄС. Останнім з етапів, що передбачаються Угодою про асоціацію, може бути визнання асоційованої держави державою-кандидатом із відкриттям перспективи переговорів про вступ. Таким чином, Угода про асоціацію не пропонувала б перспективу членства у найближчому майбутньому, але й не виключала б перспективи членства взагалі.

Цей варіант став би **найбільш бажаним для України**.

Проте на початок 2007 року держави-члени та інституції ЄС дали зрозуміти про **неприйнятність такого варіанту для самого Євросоюзу**, перш за все через внутрішні причини в ЄС (велике за кількістю розширення 2004-2007 років та нератифікація Конституційної угоди ЄС Францією та Нідерландами).

Відтак, реалізація такого варіанту у найближчій перспективі є **абсолютно нереальною**.

- *Варіант № 3.* Оновлення формату відносин та підписання документа, який передбачатиме **створення глибокої та комплексної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС**, що має поширюватися в основному на всю торгівлю товарами та послугами між ЄС і Україною, включаючи вироби, які мають особливу важливість для України, та яка повинна містити чіткі та юридично обов'язкові положення про торгово-економічні

регуляторні питання. Крім того, цим документом може бути передбачено **розширену та поглиблену співпрацю у низці важливих для України та ЄС секторів («Угода про зону вільної торгівлі плюс»)**.

Але такий документ **виключатиме визначення чіткої перспективи членства в ЄС для України**.

Цей варіант є **досить бажаним для ЄС**, проте **не досить бажаним для України**.

Водночас реалізація саме такого варіанту, як найбільш компромісного з існуючих, **є доволі реалістичною**.

➤ *Варіант № 4 (проміжний)*. У випадку, якщо Україні та ЄС протягом 2007 року не вдасться досягти взаємної згоди щодо формату та змісту нового базового договору, після закінчення терміну дії Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС її дія буде продовжена за взаємною згодою до укладення нового документа.

10. Рекомендації щодо удосконалення процесу інтеграції до ЄС

З метою подальшого поглиблення відносин між Україною та Європейським Союзом й виходячи з необхідності досягнення ефективної взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади щодо набуття членства в ЄС органам державної влади доцільно було вжити таких заходів:

1. Верховній Раді України:

1.1. Забезпечити прийняття у пріоритетному порядку законопроектів, які знаходяться на розгляді у Верховній Раді України і спрямовані на реалізацію державної політики інтеграції України до Європейського Союзу.

1.2. Прискорити розробку механізму щодо забезпечення прийняття законодавчих актів України, які не суперечитимуть законодавству ЄС, у т.ч. шляхом внесення відповідних змін до Регламенту роботи Верховної Ради України.

1.3. У частині парламентського виміру співробітництва Україна – ЄС забезпечити повне виконання положень Угоди про партнерство і

співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами і Плану дій Україна – ЄС.

1.4. Поглиблювати подальше співробітництво з Європейським Парламентом шляхом розширення участі України в роботі його структурних підрозділів та робочих органів.

2. Кабінету Міністрів України:

2.1. Продовжити впровадження спільно визначених з ЄС пріоритетів виконання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС і заходів Плану дій Україна – ЄС.

2.2. Активізувати діалог з ЄС щодо участі України у формуванні та реалізації Європейської політики безпеки та оборони.

2.3. При підготовці проектів Державного бюджету щорічно враховувати видатки на забезпечення виконання заходів, пов'язаних з інтеграцією України до ЄС.

2.4. Продовжити здійснення заходів щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

2.5. Заборонити головним розпорядникам бюджетних коштів проводити внутрішній перерозподіл коштів за рахунок їхнього зменшення на реалізацію програм європейської інтеграції.

2.6. Забезпечити реалізацію спільно з ЄС заходів у сфері юстиції та внутрішніх справ, зокрема щодо підвищення ефективності боротьби з нелегальною міграцією, організованою злочинністю та тероризмом, розбудови інфраструктури кордонів, з урахуванням необхідності зміцнення державного кордону України по всьому периметру.

2.7. Активізувати роботу з ЄС щодо питань міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

2.8. Продовжити консультації щодо використання ЄС українського потенціалу у сфері далеких авіаційно-транспортних перевезень.

2.9. Вдосконалити режим захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності відповідно до положень Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС і Плану дій Україна – ЄС.

2.10. Забезпечити поступову інтеграцію національної інфраструктури у європейську, зокрема транспортну, інформаційно-телекомунікаційну, енергетичну.

2.11. Забезпечити проведення переговорів з ЄС щодо надання Україні технічної допомоги якісно нового рівня, використовуючи позитивний досвід співпраці країн-кандидатів з ЄС та його країнами-членами.

2.12. Ввести в навчальні плани усіх середніх навчальних закладів спеціальну дисципліну "Україна і Європейський Союз". Прискорити запровадження відповідних спеціалізацій у межах навчальних програм вищих навчальних закладів, вдосконалити і посилити інші освітні інституції, що пропонують курси з питань європейської інтеграції.

2.13. Запровадити систему інформування ЄС щодо процесу реформування економіки України.

2.14. Забезпечити підготовку незалежних досліджень щодо аналізу та оцінки соціально-економічних наслідків для України розширення Європейського Союзу у розрізі окремих секторів та ринків.

11. Основні цифрові показники відносин України з ЄС

1. Показники валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення, підраховані за методологією паритету купівельної спроможності (purchasing power parity), показані у Таблиці 1.

Таблиця 1. ВВП на душу населення за методологією паритету купівельної спроможності*

№ пп. (місце у світовому рейтингу)	Країни	ВВП на душу населення (міжнародні долари)	% від середнього по ЄС-25
	Європейський Союз		
1 (1)	Люксембург	65 340	261,2
2 (9)	Ірландія	34 720	138,8
3 (11)	Данія	33 570	134,2

4 (12)	Австрія	33 140	132,5
5 (13)	Велика Британія	32 690	130,7
6 (14)	Бельгія	32 640	130,5
7 (15)	Нідерланди	32 480	129,8
8 (18)	Швеція	31 420	125,6
9 (20)	Фінляндія	31 170	124,6
10 (23)	Франція	30 540	122,1
11 (27)	Німеччина	29 210	116,8
12 (29)	Італія	28 840	115,3
13 (33)	Іспанія	25 820	103,2
14 (41)	Греція	23 620	94,4
15 (42)	Кіпр	22 230	88,8
16 (44)	Словенія	22 160	88,6
17 (49)	Чеська Республіка	20 140	80,5
18 (50)	Португалія	19 730	78,9
19 (52)	Мальта	18 960	75,8
20 (56)	Угорщина	16 940	67,7
21 (58)	Словаччина	15 760	63,0
22 (60)	Естонія	15 420	61,6
23 (62)	Литва	14 220	56,8
24 (66)	Польща	13 490	53,9
25 (67)	Латвія	13 480	53,8
26 (85)	Румунія	8 940	35,7
27 (86)	Болгарія	8 630	34,5
	ЄС – 27	25 011	100
	Країни-кандидати		

1 (69)	Хорватія	12 750	50,9
2 (88)	Туреччина	8 420	33,6
3 (102)	Македонія	7 080	28,3
	Країни-учасники Європейської політики сусідства		
1 (37)	Ізраїль	25 280	101,0
2 (94)	Туніс	7 900	31,5
3 (106)	Україна	6 720	26,9
4 (123)	Йорданія	5 280	21,1
5 (135)	Марокко	4 360	17,4
6 (163)	Молдова	2150	8,6
	Довідково: інші країни		
1 (3)	США	41 950	167,7
2 (78)	Росія	10 640	42,5
3 (95)	Білорусь	7 890	31,5

**Розрахунки авторів за даними World Development Indicators database, World Bank, 1 липня 2006 року*

2. Розміри прямих іноземних інвестицій в Україну

2.1. Прямі іноземні інвестиції в Україну

В абсолютних числах **прямі іноземні інвестиції (ПІІ)** в Україну склали на 1 жовтня 2006 року **19,9 млрд доларів США**.⁹

⁹ За даними Держкомстату України.

При цьому надходження прямих іноземних інвестицій з держав-членів ЄС станом на 1 жовтня 2006 року дорівнювали **14,8 млрд доларів США або 74,4% від загального обсягу**.

Однак за цим показником Україна не досягнула рівня навіть нових держав-членів ЄС. Так, наприклад, у Польщі протягом 2000-2004 років обсяг прямих іноземних інвестицій щороку складав у середньому 7 млрд доларів США. У 2005 році, коли Україна за рік отримала рекордні для себе ПІІ у розмірі 7,6 млрд доларів США, Чеська Республіка перевищила показник у 10 млрд доларів США. Водночас показники України є вищими від російських: у 2005 році Росія отримала у вигляді ПІІ лише 1,5 млрд доларів США, а у 2006 році – близько 2,5 млрд доларів США (Україна за прогнозами – близько 4 млрд доларів США)¹⁰.

У свою чергу, станом на 1.07.06 Україна інвестувала до країн ЄС лише 61,1 млн доларів США, що становило близько **0,01%** прямих іноземних інвестицій в економіку держав-членів ЄС.

До **першої п'ятірки інвесторів України, які є членами ЄС**, станом на 01.10.06 входять Німеччина (5,7 млрд доларів США), Кіпр (2,18 млрд доларів США), Австрія (1,65 млрд доларів США), Велика Британія (1,5 млрд доларів США), Нідерланди (1,36 млрд доларів США).¹¹

2.2. За обсягом залучених **прямих іноземних інвестицій на душу населення** Україна посідає одне з останніх місць серед країн Центральної та Східної Європи. Цей показник в Україні, **за оцінками ЄБРР**, на 2005 рік перевищив відмітку 340 доларів США (для порівняння: ще в кінці 1990-х він не досягав і 100 доларів США). Цей показник значно **менший**, ніж в нових державах-членах ЄС: Естонії, Литві, Латвії, Чехії, Польщі (у середньому – 2700 доларів США) та у Південно-Східній Європі, включаючи Балкани (в середньому – 1134 доларів США)¹².

3. Зовнішньоторговельний обіг Україна - ЄС

¹⁰ Ю.Загоруйко. Прогнози незважаючи ні на що... Іноземні інвестори не втрачають оптимізму стосовно України // Дзеркало тижня. – 2006. - № 50. – С.1.

¹¹ За даними Держкомстату України.

¹² Ю.Загоруйко. Прогнози незважаючи ні на що... // Дзеркало тижня. – 2006. - № 50. – С.7.

У 2006 році Європейський Союз вийшов на перше місце серед торговельних партнерів України. На долю ЄС припадає майже третина всього обсягу зовнішньої торгівлі України (32,1%).

Загальний товарообіг між Україною та ЄС у січні-вересні 2006 року склав **21,1 млрд доларів США**, що на 3,4 млрд доларів США більше, ніж у відповідному періоді минулого року.

Водночас Україна посідає лише **38-39** місце серед зовнішньоторговельних партнерів Європейського Союзу. Її питома вага становить **0,4 %** імпорту та **0,5%** експорту Європейського Союзу.

Досвід вступу інших країн до Європейського Союзу свідчить, що ЄС має бути основним торговельним партнером країни-кандидата, набагато випереджаючи інших торговельних партнерів.

Наприклад, у 1985 році напередодні вступу Іспанії **половина** її експорту й третина імпорту припадала на ЄЕС. У Португалії аналогічні показники склали **68%** по експорту й **36%** по імпорту.¹³

У 10 державах, які стали членами ЄС 1 травня 2004 року частка ЄС в експорті становила на момент вступу в середньому **60 %**, а в імпорті – **57 %**¹⁴.

Так, в Угорщині на ЄС припадало **74,3%** експорту і **57,8%** імпорту, у Польщі – відповідно **69,2%** і **61,4%**, в Словаччині – **59,9%** і **49,8%**.

У Румунії, яка стала членом ЄС 1 січня 2007 року, ці співвідношення напередодні вступу становили **67,8%** експорту і **57,3%** імпорту.

Слід відзначити, що відповідні показники України майже впововину менші, однак мають тенденцію до зростання (з 22% частки ЄС у зовнішньоторговельному обігу України наприкінці 2002 року до більш ніж 32% наприкінці 2006 року).

Найбільшими торговельними партнерами України з країн ЄС є Італія, Польща, Німеччина, Угорщина, Нідерланди, Румунія.

¹³ Копійка В.В. Проблеми вступу Іспанії та Португалії до Європейських Співтовариств // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 33. – Част. II. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2002. – С. 182.

¹⁴ Підрахунки авторів за даними: Candidate Countries: Main Statistical Indicators, 2001, (Brussels, 2002), p. 97.

У 2002 році Україна вперше вийшла на рубіж, коли на країни Європейського Союзу спрямовується понад **26%** українського експорту товарів, що більше ніж у всі країни СНД разом із Росією.

4. Рейтинги конкурентоспроможності

Україна регулярно посідає останні місця у світових рейтингах відкритості економіки та конкурентоспроможності. Лише 8 відсотки населення України користуються Інтернетом (Україна за цим показником посідає 104 місце у світі). В Європейському Союзі загалом відповідний показник складає понад 30%.¹⁵

5. Ставлення громадян до вступу в ЄС

За даними опитування на замовлення Єврокомісії від 5 грудня 2002 року, найбільша громадська підтримка серед країн-кандидатів щодо набуття членства в Європейському союзі існувала в країнах, які на той час знаходились найбільш далеко від вступу до Європейського Союзу: у Румунії – 80%, у Болгарії – 74%, у Туреччині – 59%.

В Україні частка тих, хто виступає за вступ до ЄС, коливалася у різні роки в межах від 40 до 60%.

Так, за даними опитування, проведеного 19-26 жовтня 2006 року соціологічною службою Центру Разумкова¹⁶, на запитання: „Чи повинна Україна стати членом ЄС?“:

- 48,4 % опитаних відповіли „так“
- 31,4 % опитаних „ні“
- 20,2 % опитаних було важко відповісти на поставлене запитання

¹⁵ Eurostat, 2006.

¹⁶ Опитано 2006 респондентів віком понад 18 років в усіх регіонах України (похибка не перевищує 2,3%).

РОЗДІЛ III

ВСТУП УКРАЇНИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ (НАТО)

1. Коротка історія створення організації, нинішній склад членів НАТО

Основними підвалинами для заснування НАТО стало підписання у **березні 1948 р. Брюссельського договору** п'ятьма західноєвропейськими державами (**Бельгією, Люксембургом, Нідерландами, Великою Британією, Францією**) про створення спільної системи оборони з метою більш ефективного протистояння ідеологічній, політичній та військовій загрозам національній безпеки.

Згодом відбулися переговори зі **Сполученими Штатами Америки та Канадою** щодо створення єдиного Північноатлантичного альянсу на засадах гарантій безпеки та взаємних зобов'язань між Європою і Північною Америкою. Держави, що підписали Брюссельський договір, запросили **Данію, Ісландію, Італію, Норвегію і Португалію** взяти участь у цьому процесі.

Кульмінацією цих переговорів стало підписання **Вашингтонського договору в квітні 1949 року**, що започаткував діяльність Організації Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization – NATO). Із моменту започаткування членами НАТО стали 12 країн: Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Велика Британія, Франція, США, Канада, Данія, Ісландія, Італія, Норвегія та Португалія.

У 1952 році до НАТО приєдналися **Греція і Туреччина**.

У 1955 році до НАТО вступила **Федеративна Республіка Німеччини**.

У 1982 році до Альянсу приєдналась **Іспанія**.

У 1999 році до НАТО вступили **Польща, Чеська Республіка та Угорщина**.

21-22 листопада 2002 року на самміті НАТО у Празі було прийнято рішення розпочати переговори про вступ до НАТО з сімома країнами:

Естонією, Литвою, Латвією, Болгарією, Румунією, Словаччиною та Словенією.

26 березня 2003 року в Брюсселі на засіданні Північноатлантичної ради міністри закордонних справ семи країн-кандидатів підписали **Протоколи про приєднання до Північноатлантичного договору.**

2 квітня 2004 року Естонія, Литва, Латвія, Болгарія, Румунія, Словаччина та Словенія офіційно стали членами НАТО.

Таким чином, на сьогоднішній день НАТО нараховує у своєму складі **26 держав-членів.**

Паралельно з внутрішньою та зовнішньою трансформацією Альянсу, що триває з моменту закінчення холодної війни, НАТО у **1997 році** створила **Раду Євроатлантичного партнерства** (замінила існуючу з 1991 року Раду Північноатлантичного співробітництва) як форум для проведення консультацій з країнами-партнерами євроатлантичного регіону.

НАТО також створила нові структури, які відбивають розширення співпраці з Росією (**Рада Росія – НАТО**, створена у травні 2002 року) та партнерство з Україною (**Комісія Україна – НАТО**, створена у липні 1997 року), а також поглиблений діалог із зацікавленими країнами Середземномор'я.

2. Опис процедури вступу до НАТО

Згідно зі Статтею 10 Північноатлантичного Договору „сторони можуть, за одностайної згоди, запросити будь-яку іншу європейську державу, яка спроможна втілювати в життя принципи цього Договору і робити свій внесок у безпеку північноатлантичного регіону, приєднатись до цього Договору”.

Загалом, можна виділити такі основні етапи, які країна-претендент має пройти перш ніж стати членом Альянсу:

1) Консультаційний етап

На цьому етапі відбувається інтенсивний Індивідуальний діалог із зацікавленими країнами-партнерами. Зустрічі в рамках цього діалогу допомагають країні-партнеру вивчити деталі роботи Альянсу, а НАТО має змогу детально вивчити внутрішню ситуацію в країні-претенденті

та її відносини з країнами-сусідами (зокрема на предмет відсутності між ними нерозв'язаних територіальних суперечок). Паралельно військове керівництво НАТО проводить аналіз відповідних військових факторів у зацікавленій у членстві в НАТО країні. Наприкінці цього етапу країна публічно оголошує про своє бажання стати членом НАТО (без подання будь-якої формальної заявки).

2) Переговорний етап

Етап починається висловленням запрошення від НАТО до країни-претендента розпочати переговори про вступ до НАТО. Після завершення переговорів країна-кандидат надсилає до НАТО листа про наміри, в якому підтверджує взяті на себе під час переговорів зобов'язання.

3) Ратифікаційний етап

Розпочинається підписанням Протоколу про приєднання до Північноатлантичного договору та закінчується ратифікацією Протоколу у країнах-членах Альянсу та країні-кандидаті.

4) Імплементативний етап

Розпочинається із процесу передання країною-кандидатом документів про вступ до Північноатлантичного договору на збереження до США. Країни-кандидати стають офіційними членами Альянсу.

Для того, щоб допомогти бажаним країнам підготуватись до вступу у НАТО, в 1999 році було розроблено та ухвалено **План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ)**.

ПДЧ будується на основі інтенсивного Індивідуального діалогу щодо членства. Цей діалог передбачає запровадження Програми заходів, спрямованих на сприяння країнам-претендентам в їх підготовці до можливого майбутнього вступу до НАТО як членів Альянсу. Вироблення остаточних рішень щодо запровадження заходів залишається за країнами-претендентами. У цій Програмі претендентам пропонується перелік заходів, з якого вони можуть вибрати ті, що, на їх думку, є найціннішими з точки зору сприяння їх підготовці.

Будь-яке рішення щодо запрошення країни-претендента розпочати з Альянсом переговори стосовно приєднання до НАТО приймається в кожному конкретному випадку країнами-членами НАТО згідно з

параграфом 8 Декларації Мадридського саміту і згідно з Декларацією Вашингтонського саміту.

Участь у Плані дій щодо членства в НАТО має відбуватися на основі самодиференціації і не означає існування ані будь-якого часового розкладу щодо прийняття таких рішень, ані будь-якої гарантії членства.

ПДЧ ні в якому разі не можна вважати переліком критеріїв для набуття членства в НАТО.

Впровадження Плану дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО

План дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО складається з п'яти розділів, а саме:

- I. Політичні та економічні питання
- II. Оборона/військові питання
- III. Питання ресурсів
- IV. Питання безпеки
- V. Правові питання

У кожному з розділів ПДЧ визначено питання, які можуть бути предметом обговорення (список не є вичерпним), та висвітлюються механізми, за допомогою яких можна якнайкраще здійснювати підготовку до можливого отримання членства.

Перелік питань, визначених для обговорення, не є набором критеріїв для отримання членства; цей перелік розрахований на те, щоб охопити всі ті проблеми, які визначають для себе самі країни-претенденти як питання, котрі вони бажають розглянути.

Від кожної країни-претендента вимагається розробити річну національну програму підготовчої діяльності до можливого майбутнього членства з визначенням завдань та цілей підготовки, де б містилася конкретна інформація щодо заходів, які вживаються; органів, які відповідають за впровадження цих заходів; а там, де це доцільно – графік роботи щодо конкретних аспектів такої підготовки. Програма формуватиме основу, за допомогою якої з боку Альянсу можна буде простежити прогрес, досягнутий країнами-претендентами для забезпечення зворотного зв'язку.

Зворотний зв'язок та поради з питань Плану дій щодо членства в НАТО забезпечується за допомогою механізмів, в основі яких лежать формули, що діють на сьогодні для країн-партнерів, а саме:

- зустрічі за формулою „26+1”
- семінари в рамках Групи НАТО.

Останні проводяться з метою обговорення окремих питань з Плану дій щодо членства в НАТО. Країни-претенденти мають подавати письмові заяви на проведення семінарів помічнику Генерального секретаря (або його особистому помічнику), який несе відповідальність за впровадження Плану дій щодо членства в НАТО та за розробку календарного плану зустрічей під загальним керівництвом та за координацією Політичного комітету високого рівня (або в його розширеному складі).

Щороку Альянс готує звіт для окремих країн-претендентів, в якому викладаються зрушення, досягнуті країнами-претендентами у виконанні Щорічних національних програм. Цей документ подається для обговорення на зустрічі Північноатлантичної ради з країною-претендентом. За вже сформованою традицією делегації країн-претендентів очолюються міністром закордонних справ або міністром оборони. Результати цих переговорів закріплюються в загальній доповіді по ПДЧ, яка вноситься на міністерські сесії НАТО.

3. Критерії, які необхідно виконати для вступу до НАТО

Майбутні члени НАТО мають відповідати базовим принципам, втіленим у Вашингтонському договорі, таким як демократія, свобода особи та іншим відповідним положенням, викладеним у преамбулі до Вашингтонського договору.

Від країн-претендентів очікується, що вони будуть:

- а) вирішувати міжнародні суперечки мирним шляхом;
- б) демонструвати відданість принципам верховенства права та прав людини;
- в) вирішувати мирним шляхом міжетнічні конфлікти і зовнішні територіальні суперечки, спірні питання внутрішньої юрисдикції,

відповідно до принципів ОБСЄ та з метою прагнення до встановлення добросусідських відносин;

г) встановлювати належний демократичний та цивільний контроль над своїми збройними силами;

д) утримуватися від загрози силою чи застосування сили будь-яким чином, що не відповідає цілям ООН;

е) сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин шляхом зміцнення своїх вільних інституцій та завдяки сприянню зміцненню стабільності й благополуччя;

є) продовжувати надавати цілковиту підтримку та брати участь у роботі Ради євроатлантичного партнерства, в програмі "Партнерство заради миру" та розвитку співробітництва з країнами-партнерами, що не є членами НАТО;

ж) демонструвати відданість справі зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля;

з) робити свій внесок військового характеру в колективну оборону та у виконання нових завдань, що постають перед Альянсом, а також будуть готові взяти на себе зобов'язання щодо поступового удосконалення своєї обороноздатності;

і) належним чином брати участь у роботі установ НАТО;

й) прагнути до здійснення стандартизації та досягнення оперативної сумісності;

к) створювати через національну програму необхідну структуру з питань планування та виконання таких оборонних бюджетів, які б відповідали визначеним пріоритетам у сфері оборони та передбачали б відповідні схеми навчання для ознайомлення персоналу з існуючими в НАТО практикою та процедурами з метою підготовки до можливої в майбутньому участі в роботі структур Альянсу;

л) знайомитися з належними правовими механізмами та угодами, якими керується НАТО для забезпечення співробітництва в своїй структурі та формальним юридичним процесом, що передує членству.

Після завершення належних процедур нові члени приєднуються до Північноатлантичного договору (Вашингтон, 4 квітня 1949 року).

Отримавши запрошення, нові члени мають приєднатися до:

(i) Угоди, укладеної сторонами Північноатлантичного договору стосовно статусу їх збройних сил (Лондонська угода про статус збройних сил; Лондон, 19 червня 1951 року);

(ii) Протоколу про статус Міжнародного військового штабу, створеного згідно з Північноатлантичним договором (Паризький протокол; Париж, 28 серпня 1952 року).

Від нових членів очікується приєднання до угод про статус:

(i) Угода про статус НАТО, національних представників і Міжнародного секретаріату (Угода про цивільний статус; Оттава, 20 вересня 1951);

(ii) Угода про статус Місій і представників третіх держав у НАТО (Брюссель, 14 вересня 1994).

Від нових членів очікується приєднання до наступних технічних угод:

(i) Угода між державами-учасницями Північноатлантичного договору про безпеку інформації (Брюссель, 6 березня 1997);

(ii) Угода про спільний захист секретної інформації щодо винаходів оборонного характеру, на які було оформлено патенти (Париж, 21 вересня 1960);

(iii) Угода НАТО про обмін технічною інформацією для оборонних цілей (Брюссель, 19 жовтня 1970).

Для можливого доступу до інформації про ядерні технології, новим членам потрібно приєднатися до угод:

(i) Угода про співпрацю щодо обміну інформацією про ядерні технології (С-М(64)39-Basic Agreement);

(ii) Угода про адміністративні приготування щодо застосування угоди (С-М(68)41, 5th Revise).

Внутрішнє законодавство країн-претендентів має бути якомога більш сумісним з усіма іншими механізмами та з практикою їх застосування, якими керується співробітництво в НАТО.

4-5. Які з перерахованих критеріїв Україна вже виконала. Які з перерахованих критеріїв Україна ще має виконати

Україна знаходиться на шляху виконання критеріїв вступу до НАТО.

Політичні критерії

На теперішньому етапі трансформації НАТО головними критеріями для приєднання країн-кандидатів до Альянсу є не військові, а ***політичні критерії***.

НАТО – це союз демократичних країн, який має захищати демократичні цінності і підтримувати демократичні режими в країнах-членах. Отже, вступ країн Центральної Європи до НАТО був абсолютно логічним і розглядався ними як важлива складова політичних перетворень і зміцнення демократії в їхніх країнах. Сьогодні ця функція є пріоритетною для Альянсу.

Розширення НАТО означає поширення демократії на країни Центральної та Східної Європи. Отже, намір України вступити до НАТО перш за все є виявом прагнення ***будувати демократичне суспільство***.

Виходячи з визначальної ролі політичної функції, НАТО висуває до країн-кандидатів і відповідні вимоги. Відтак головними вимогами НАТО є ***побудова демократичного суспільства в державі***.

Під цю вимогу підпадають і необхідність започаткування демократичного діалогу між представниками різних політичних сил, і потреба провести комплексну реформу політичної системи, і необхідність розвивати ефективні інститути демократії, забезпечувати верховенство права, доводити до кінця започатковані економічні реформи. Саме ці питання є одними з основних, які обговорюються під час переговорів щодо членства в НАТО з будь-якою країною, яка бажає стати членом Альянсу.

Політичні критерії членства України в НАТО є подібними до політичних аспектів Копенгагенських критеріїв, виконання яких необхідне для членства в ЄС.

Тому більшість заходів України на виконання критеріїв членства в ЄС та НАТО викладено у попередньому розділі. Додамо лише деякі заходи, про які не згадувалось:

- 7 липня 2006 року у Верховній Раді України, відповідно до порядку, передбаченого новою редакцією Конституції України, оголошено про створення парламентської коаліції;
- ухвалено Закон України „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави”.
- проведено низку практичних заходів щодо **зміцнення цивільного демократичного контролю над Збройними Силами України та сектором безпеки в цілому**, зокрема розроблено проект структури «Білої книги» про діяльність Збройних Сил у 2006 році, створено громадські ради при СБУ, МНС та Державній прикордонній службі України, продовжується реалізація заходів, спрямованих на удосконалення системи бюджетного фінансування правоохоронних органів як ключового заходу забезпечення демократичного цивільного контролю;
- триває реалізація положень Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» та адаптації законодавства щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму;
- у рамках створення загальнодержавної системи координації заходів щодо запобігання можливим кризовим ситуаціям, спричиненим загрозою вчинення терористичних актів або інших екстремістських проявів, розроблено «Порядок дій державних органів влади з реагування на міжнародні події терористичної спрямованості», який визначає першочергові заходи реагування на надзвичайну подію з ознаками терористичного характеру та відпрацьовує моделі імовірного розвитку кризових ситуацій в Україні.

Економічні критерії

Як і у випадку з політичними критеріями, більшість економічних критеріїв членства в НАТО співпадають з економічними критеріями членства в ЄС та СОТ. Тому більшість здійснених Україною заходів в економічній сфері викладена у попередніх розділах.

Військові критерії:

- завершено проведення комплексного Оборонного огляду України, за результатами якого випущено відповідну «Білу книгу»;
- запроваджено проведення комплексного огляду сектору безпеки України;
- створено робочу групу Україна–НАТО з питань цивільного та демократичного контролю над розвідувальним сектором;
- продовжується виконання планів воєнної реформи, у тому числі планове скорочення чисельності Збройних Сил України;
- проведено розподіл повноважень та завдань між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України;
- в рамках наближення організаційної структури апарата Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України до стандартів НАТО встановлюється відповідне співвідношення між цивільним та військовим персоналом відомств. На січень 2007 року таке співвідношення становило 76% цивільного персоналу та 24% військового персоналу. Продовжується робота із встановлення співвідношення чисельності між старшими та молодшими офіцерами Збройних Сил України відповідно до критеріїв НАТО, а саме 40% і 60% відповідно;
- розпочато перехід Генерального штабу ЗСУ та органів військового управління на J-структуру, відповідно до стандартів НАТО, а також реформування системи військових комісаріатів, створення територіальних центрів комплектування та їхніх філій;
- започатковано формування нового органу оперативного управління – Об'єданого оперативного командування;
- відбувається поступове наближення кількісних та якісних показників підрозділів Об'єднаних сил швидкого реагування до стандартів країн-членів НАТО;
- Україна активно залучається до заходів НАТО, спрямованих на підтримання миру та безпеки у кризонебезпечних регіонах (Тренувальна місія НАТО в Іраку, операція НАТО КФОР у Косово, допомога НАТО у провінції Дарфур (Судан), антитерористична операція НАТО у Середземному морі «Активні зусилля»);

- Україною ратифіковано Меморандум щодо використання стратегічної транспортної авіації України в операціях та навчаннях НАТО;
- продовжується робота із знищення надлишкових боєприпасів, легких озброєнь і стрілецької зброї, а також переносних зенітних ракетних комплексів в рамках проекту Трастового фонду НАТО/ПЗМ.

Реалізація цих та інших заходів, спрямованих на повне досягнення критеріїв членства в НАТО відбувається в межах виконання Україною щорічних Цільових планів Україна – НАТО в рамках Плану дій Україна – НАТО.

Одним з невирішених питань є **проблема обмеженості розміру бюджетних витрат на оборону**. Ця проблема викликала ще більшу дискусію у контексті вступу України до НАТО.

Неодноразово звучали заяви про те, що вступ до НАТО коштуватиме Україні колосальних бюджетних витрат. Насправді верхньою межею витрат на оборонний бюджет у країнах НАТО є 2% від ВВП. На цей час Україна щорічно витрачає на свої оборонні потреби близько 1,3% від ВВП. Ще певну суму (для України це складатиме 40-50 млн доларів) доведеться вносити на утримання штаб-квартири НАТО.

Нагадаємо, окремим Законом України передбачено, що держава має витрачати на оборонні потреби **не менше ніж 3% від ВВП**. Тож навіть діюче законодавство України передбачає більші видатки на оборону, ніж це передбачено у країнах-членах НАТО.

6. Позитивні наслідки виконання Україною критеріїв членства

1. Одержання для України міцних гарантій її національної безпеки, незалежності, суверенітету і територіальної цілісності.
2. Відхід із сфери геополітичного домінування Росії і досягнення з нею рівноправних міждержавних відносин.
3. Створення вагомих передумов інтеграції в Європу, у західні політичні й економічні структури.
4. Зміцнення міжнародної безпеки і стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи.

5. Зміцнення внутрішніх основ національної безпеки України за допомогою НАТО. Використання досвіду і підтримки НАТО в підвищенні ефективності оборонного сектору України.

6. Створення вагомих передумов для ліквідації російської військової присутності на території України.

7. Покращення міжнародного іміджу України.

8. Посилення консолідації української нації.

9. Зміцнення інститутів громадянського суспільства.

10. Посилення прозорості влади.

11. Реальне забезпечення прав і свобод громадян, верховенства права.

12. Зменшення впливу російського бізнесу на вітчизняну економіку і внутрішню політику в Україні.

13. Стимулювання економічних реформ.

7. Негативні наслідки виконання Україною критеріїв членства

1. Збільшення соціальної напруги серед військовослужбовців, зумовленої значним скороченням чисельності збройних сил.

2. Втрата українськими війковими підприємствами російських оборонних замовлень.

3. Деяке обмеження самостійності в прийнятті ключових рішень в галузі зовнішньої та оборонної політики.

4. Посилення розбіжностей геополітичних інтересів України і Росії та збільшення вірогідності на цьому тлі конфліктогенних проблем в російсько – українських відносинах.

8-9. Оцінка здатності України виконати критерії членства. Прогноз щодо того, коли Україна зможе виконати всі критерії членства і приєднатися до НАТО

Приєднання України до Альянсу буде залежати від декількох умов:

- 1) від ступеня стратегічної і політичної важливості України для Альянсу;
- 2) від того наскільки успішно Україна зможе диверсифікувати свої політичні та економічні зв'язки з Росією;
- 3) від рівня підтримки членів Альянсу.

Водночас, попри важливість зовнішніх чинників, реальний рух України в НАТО буде обумовлюватись насамперед внутрішніми політичними та економічними чинниками.

Протягом 2005-2006 років динаміка розвитку відносин Україна – НАТО була доволі неоднорідною.

21 квітня 2005 року у ході засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ у Вільнюсі започатковано **Інтенсифікований діалог між Україною і НАТО з питань членства і відповідних реформ.**

Цей формат, відповідно до рішень Мадридського саміту НАТО 1997 року, пропонується тим країнам, що висловили зацікавленість стати членами Альянсу. Приєднання до Інтенсифікованого діалогу розглядається Україною як перший етап процесу підготовки країн-кандидатів до членства в НАТО. Цим рішенням НАТО вперше підійшла до питання членства України не як до гіпотетичної можливості, а як до реалістичної перспективи.

Крім того, за результатами Вільнюського засідання КУН був оприлюднений спільний документ **«Поглиблення співпраці Україна-НАТО: короткотермінові заходи»**. З метою поглиблення співпраці між Україною та Організацією Північноатлантичного договору на підтримку пріоритетів реформ в нашій державі передбачалося надання особливої уваги таким напрямом: зміцнення демократичних інституцій, оновлення політичного діалогу, активізація співробітництва у реформуванні сектору оборони і безпеки, посилення й спрямування зусиль у сфері публічної дипломатії, розширення допомоги у вирішенні

проблем, пов'язаних з соціально-економічними наслідками воєнної реформи тощо.

Під час візиту 27 червня 2005 року Генерального секретаря НАТО Я.Схеффера до Києва українська сторона передала підготовлений міністерствами й відомствами та схвалений Президентом України **Початковий дискусійний документ**, який згідно з вимогами НАТО має бути представлений країною-партнером в рамках Інтенсифікованого діалогу.

Водночас у 2006 році внаслідок вступу в силу нової редакції Конституції України та переформатування повноважень між гілками влади відповідним чином змінилась і внутрішньополітична ситуація в державі. Питання приєднання до НАТО знову вийшло на одне з ключових місць у внутрішньополітичній дискусії.

3 серпня 2006 року Президентом, Головою Верховної Ради, Прем'єр-міністром та лідерами провідних фракцій Парламенту був підписаний Універсал національної єдності, який визначив, що Україна й надалі розвиватиме взаємовигідну співпрацю з НАТО відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» (у редакції, чинній на дату підписання Універсалу), а питання щодо вступу до НАТО буде вирішуватись за наслідками референдуму, який проводитиметься після виконання Україною усіх необхідних для цього процедур.

14 вересня 2006 року відбувся візит Прем'єр-міністра України до штаб-квартири НАТО, у ході якого він поінформував Генерального секретаря НАТО про існування відмінностей у позиціях в рамках парламентської більшості стосовно швидкості євроатлантичної інтеграції та про прийняте внаслідок цього Урядом України рішення про перенесення часу приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО на пізніший період. Прем'єр-міністр України наголосив на необхідності зосередитись на продовженні співпраці з НАТО в рамках Інтенсифікованого діалогу з питань членства та виконання Плану дій Україна – НАТО, розвитку і поглибленні практичного співробітництва з Альянсом. Особливий наголос було зроблено на необхідності проведення відповідної інформаційної кампанії з метою підвищення рівня обізнаності населення України про Альянс та розвиток його відносин з Україною.

Прогнозуючи подальший розвиток відносин Україна – НАТО варто відзначити, що курс на вступ до НАТО залишається стратегічною

метою зовнішньої політики України. Водночас серед представників владної еліти існують тактичні розбіжності щодо засобів та часових періодів реалізації цієї мети. Важливим фактором є також низький рівень підтримки громадянами України необхідності вступу України до НАТО (відповідні показники див. у пункті 11 цього розділу).

Відтак, будь-які конкретні часові прогнози щодо здатності України повністю виконати всі критерії членства та вступити до НАТО можуть бути надані лише після формування консенсусу всередині влади та суспільства щодо подальшого розвитку відносин України з Альянсом.

10. Рекомендації щодо удосконалення процесу інтеграції до НАТО

З метою прискорення розвитку та якісного піднесення рівня взаємовідносин, поглиблення співробітництва України з НАТО та виходячи з необхідності консолідації основних політичних сил і досягнення скоординованого підходу виконавчої і законодавчої гілок влади до питання євроатлантичної інтеграції органам державної влади України необхідно здійснити такі кроки:

1. Верховній Раді України:

1.1. Законодавчо закріпити положення про курс України на євроатлантичну інтеграцію України, кінцевою метою якого є набуття повноправного членства в НАТО, у Законі України „Про Основні напрями зовнішньої політики України”.

1.2. Здійснювати належне і своєчасне законодавче забезпечення взаємовідносин та співробітництва України з НАТО.

1.3. Поглиблювати співробітництво з Парламентською асамблеєю НАТО через розширення участі в роботі її структурних підрозділів та робочих органів, інтенсифікувати діяльність Спільної моніторингової групи Верховної Ради та Парламентської асамблеї НАТО.

1.4. Послідовно виконувати завдання, визначені для Верховної Ради України у Плані дій Україна – НАТО та Цільових планах у його рамках.

2. Кабінету Міністрів України:

2.1. Продовжувати впровадження системи дієвого цивільного контролю над силовими структурами.

2.2. Забезпечити максимальну прозорість бюджетів на національну оборону, правоохоронну діяльність та інформаційну підтримку програм співробітництва України з НАТО.

2.3. Розширити діяльність з досягнення сумісності Збройних Сил України та збройних сил держав-членів НАТО.

2.4. Поглиблювати співробітництво з державами-членами НАТО у сфері миротворчих операцій та у військово-технічній сфері.

2.5. Забезпечувати участь українських представників та підрозділів у міжнародних операціях з підтримання миру.

2.6. Послідовно виконувати завдання, визначені для Кабінету Міністрів України у Плані дій Україна – НАТО та Цільових планах у його рамках.

11. Основні цифрові показники відносин України з НАТО

1) Виконання заходів Індивідуальної Програми партнерства Україна – НАТО

Індивідуальна Програма партнерства Україна – НАТО на 2007 рік в рамках Програми „Партнерство заради миру” (ІПП) включає **334 заходи**, спрямовані на досягнення цілей співробітництва в таких галузях, як контроль над озброєнням, роззброєнням та нерозповсюдженням ядерної зброї, безпека кордонів, виклики сучасному суспільству, планування у надзвичайних ситуаціях цивільного характеру, врегулювання кризових ситуацій, демократичний контроль над збройними силами та оборонними структурами, політика та стратегія у галузі оборони, міжнародне гуманітарне право, логістика, публічна дипломатія, миротворча діяльність, боротьба з тероризмом; мовна підготовка; підтримка миру тощо.

У 2006 році була запланована участь представників України у 428 заходах ІПП, взято участь у 289 заходах ІПП. Кількість щорічно

виконуваних заходів Індивідуальної програми партнерства за останні роки зростає з 50% до більш ніж 70%.

Щорічно українські військові беруть участь у навчаннях НАТО в рамках Програми „Партнерство заради миру”.

У 2006 році в рамках Програми „Партнерство заради миру” на території України відбулися 3 міжнародних навчання: „Південь – 2006”, „Козацький степ – 2006” та спільне навчання механізованих (мотопіхотних) підрозділів Збройних Сил України та Словацької Республіки.

2) Ставлення населення до вступу України у НАТО

Центр Разумкова протягом останніх п'яти років регулярно проводить соціологічне опитування з одним і тим же запитанням: „Якби наступної неділі було б проведено референдум щодо вступу до НАТО, яким чином ви б проголосували?” Протягом цього періоду були отримані такі відповіді¹⁷:

	За вступ до НАТО	Проти вступу до НАТО	Не голосував би	Важко відповісти
Червень 2002 року	32,0%	32,2%	13,7%	22,1%
Грудень 2002 року	27,2%	33,0%	19,5%	20,3%
Червень 2003 року	23%	39,9%	13,0%	24,1%
Грудень 2003 року	22,2%	48,7%	6,3%	22,8%
Червень 2004 року	21,4%	49,2%	6,6%	22,8%
Листопад 2004 року	15,1%	55,5%	8,6%	20,9%

¹⁷ Національна безпека і оборона України. – 2006. - № 9. – С.21.

Червень 2005 року	21,1%	55,0%	5,0%	18,9%
Грудень 2005 року	16,0%	61,4%	4,7%	17,9%
Січень 2006 року	15,4%	63,9%	3,5%	17,2%
Липень 2006 року	16,3%	63,2%	8,7%	11,7%
Вересень 2006 року	18,2%	60,9%	3,5%	17,4%
Жовтень 2006 року	17,2%	54,1%	12,4%	16,3%